چالش‌های تدوین رشته‌های جدید دانشگاهی[1]

منصوره قضاوی[2]
احمدرضا نصر[3]
سید ابراهیم میرشاه جعفری [4]
نعمت الله موسی پور[5]

تاریخ دریافت:۱۳۹۳/۱۲/۲۰
تاریخ پذیرش:۱۳۹۵/۰۱/۲۴

چکیده

اطمینان از کیفیت مطلوب عملکرد فرآیند ایجاد رشته‌های دانشگاهی مهمترین مؤلفه برای ادامه حیات هر سازمان است. شناسایی چالش‌های این فرآیند یکی از راههای مهم برای تضمین کیفیت است. هدف این پژوهش شناسایی چالش‌های تدوین رشته‌های جدید در دانشگاه‌های ایران بود. بدین منظور در پژوهش کیفی حاضر، براساس روش نمونه گیری هدفمند، با اعضای هیئت‌علمی تدوین کننده رشته در دانشگاه‌های دولتی اصفهان، تهران و فردوسی مشهد که دارای سابقه، تجربه و علاقه بودند، در سال ۱۳۹۳ مصاحبه ی عمیق به عمل آمد. همه مصاحبه‌ها ضبط، پیاده و تایپ شد. سپس در نرم افزار مکس کیو دا وارد و کدگذاری، طبقه بندی و توصیف گردید. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش نظریه زمینه‌ای استفاده شد. پس از مصاحبه با ۲۲ نفر از اعضای هیئت‌علمی با تجربه در زمینه تدوین رشته، غنای اطلاعات، اشباع نظری و تکرار داده‌ها حاصل شد. ۱۱۳ کد از داده‌های تحقیق استخراج گردید که

---

[1]. این مقاله برگرفته از پایان نامه دکتری دانشگاه اصفهان رشته برنامه ریزی درسی است.

[2]دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی درسی دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه اصفهان

[3]استاد دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه اصفهان و نویسنده مسئول

[4]استاد دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه اصفهان

[5]دانشیار دانشگاه فرهنگیان

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

در دو طبقه اصلی و پنج زیر طبقه با عنوان چالش‌های کاربردی (ساختاری، مدیریتی و مالی) و کاربردی (علمی – حرفه‌ای و بین رشته‌ای) دسته بندی شدند. نتایج تحقیق بیانگر چالش‌هایی در فرآیند تدوین رشته‌های دانشگاهی است که این ضعف و چالش‌ها می‌تواند یک مانع مهم در رشد و توسعه رشته‌های دانشگاهی محسوب شود که با ارائه راهکارهای مناسب می‌توان آنها را مرتفع نمود.

واژگان کلیدی:
تدوین رشته، چالش‌ها، تحقیق کیفی، نظریه زمینه‌ای مقدمه و بیان‌مسأله

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

مقدمه

رشته‌های علمی شاخه‌ای خاص از یادگیری یا مجموعه‌ای از دانش خاص است که فعالیت‌های تحقیقاتی علمی و یافته‌های حاصل از آن علم را شامل شده و بـه عنـوان سـاختارهای سـازمان یافته در چارچوب دانشگاه عمل مـی‌کننـد (دیـویس و دلـوین[1]، ۲۰۰٦؛ مـورین[2]، ۱۹۹٤). ایـن ساختارها یک شبکه اجتماعی و شناختی را برای ارتقای دانش فراهم نموده‌اند. در این مجموعه تعدادی از اساتید برای کشف، فهم و توسعه دانش جدید بـا فعالیـت‌هـای علمـی، پژوهشـی و فکری خود، به حضور یگدیگر مشروعیت می‌بخشند تا با تدوین رشـته‌هـای علمـی، انتقـال و توسعه دانش از یک گروه به گروه دیگر را امکان پذیر سـازند (اسـکورز[3]، ۱۹۷۵؛ وینگـارت و استهر[4]، ۲۰۰۰).

از آنجا که تغییر و نوآوری مهم‌ترین ویژگی عصر حاضر است. همزمان با جهانی شـدن، فشـار روزافزونی بر دانشگاه‌ها وارد شده است. به گونه‌ای که آنها با حرکت به سمت تحولات علمی، خواهان بهره‌گیری از دانش جدید هستند (ثراب نخسی و مارشال[5]، ۲۰۰۹) لذا تلاش مـی‌کننـد تا با استفاده از دانش تولید شده در قالـب دروس و رشـته‌هـای علمـی جدیـد و انتقـال آن بـه دانشجویان و کاربردی شدن و توسعه و تعمیق آن بتوانند تعادل بین آموزش عـالی و جامعـه را فراهم نمایند (نصر، مونیدز و کامرون، ۱۳۹۱) زیرا اعتقاد به نجات بخشی علم در رفع نیازهای ثابت جامعه و برخورداری از انعطاف لازم برای همسویی با شـرایط متغیـر جامعـه از دیـر بـاز انتظارات خاصی را برای آموزش عالی ایجاد کرده است. بنابراین آموزش عالی بایـد بـه عنـوان مهم‌ترین عامل تأثیرگذار بر جامعه، از طریق تدوین رشته‌های دانشگاهی مورد نیـاز طلایـه دار این تحولات در عرصه‌های علمی، پژوهشی و خدماتی باشد.

حقیقت قابل توجه در متون آموزش عالی آن است که علی‌رغم سابقه ی نه‌چندان طـولانی واژه «برنامه ی درسی در آموزش عالی»، حیات و تداوم دانشگاه‌هـا بـا مؤلفـه‌ی طراحـی برنامـه ی درسی گره خورده است زیرا دانشـگاه‌هـا نـاگزیر از طراحـی و اجـرای دوره‌هـای تحصـیلی و برنامه‌های اثربخش برای جذب دانشجو و نیز انعکاس یافتـه‌هـای خـود در قالـب برنامـه‌هـای

1 Davies and Delvin
2 Morin
3 Squires
4 Weingart and Stehr
5 Thurab- Nkhosi and Marshall

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

درسی هستند (هیکز[1]، ۲۰۰۷؛ گلدفینک[2]، ۲۰۰۸). این امر سبب شده، تا دانش عملی یا نحوه و فن تدوین برنامه درسی در قلمروهای مختلف و رشته‌های گوناگون آموزش عالی توسعه یابد. ازاین‌رو تدوین و توسعه رشته‌های دانشگاهی زیربنای توسعه سایر بخش‌ها خواهد بود و نیروی انسانی متخصص موردنیاز بخش‌های مختلف، توسط آن تربیت می‌شود (نصر، اعتمادی زاده و نیلی، ۱۳۹۰). بنابراین اطمینان از کیفیت مطلوب عملکرد فرآیند تدوین رشته به منظور جلوگیری از هدر رفتن سرمایه‌های مادی و انسانی و نیز داشتن توانایی رقابت در دنیای آینده که در آن کیفیت، مهم‌ترین مؤلفه برای ادامه حیات هر سازمان باشد، ضرورتی انکارناپذیر است.

یکی از راه‌های مهم برای ارتقای کیفیت فرآیند مذکور، توجه به چالش‌های تدوین رشته است. اگرچه چالش[3] در نزد متخصصان معانی متفاوتی دارد اما در سازمان‌های آموزشی، چالش به معنی فعالیت‌هایی است که انجام آن‌ها نیاز به عملکرد و شرایطی دارد که سازمان فاقد آن است (کافمن و هرمن، ۱۳۸۲). بنابراین چالش‌های تدوین رشته‌های دانشگاهی را می‌توان مشکلات و مسائل ذهنی و عینی، داخلی و خارجی دانست که حرکت متعادل فرآیند ایجاد رشته‌ها را کند یا متوقف می‌سازد و این امر مستلزم تلاش و تدبیر عالمانه برای چاره‌اندیشی است. بر این اساس، شناسایی چالش‌های تدوین رشته‌های دانشگاهی به عنوان ضرورتی مطرح است که تدوین‌کنندگان با شناخت، آگاهی و مدیریت آن‌ها می‌توانند تهدیدها را به فرصت‌هایی تبدیل نموده و برای پیشبرد اهداف آموزش عالی از آن استفاده نمایند و این نکته‌ای است که باید برنامه‌ریزان درسی، سیاست‌مداران و دولت‌مردان با حساسیت فراوان بدان توجه نمایند.

بیان مسئله

گسترش مرزهای دانش و تأثیر تحولات علمی جهان بر تغییر نیازهای آموزشی و پژوهشی دانشگاه‌های ایران در دهه‌ی اخیر، ضرورت تدوین رشته‌های جدید را مطرح نمود. به‌گونه‌ای که اعلام و اجرای بخشنامه ۱۰۸۹ مورخ ۲/۱۰/ ۱۳۷۹ آیین‌نامه واگذاری اختیارات برنامه‌ریزی درسی به دانشگاه های دارای هیئت ممیزه، نمودی رسمی از این تغییرات است که ضرورت

1 Hicks
2 Goldfinck
3. challenge

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

حرکت به سمت تمرکززدایی در فرآیند تدوین رشته را به‌عنوان یکی از محورهای اصلی آموزش عالی و فعالیت‌های اجرایی دانشگاه‌ها معرفی نموده که در سال‌های اخیر به اجرای آن پرداخته‌اند. بی‌گمان تحقق و موفقیت در این اقدام علمی مستلزم اصلاحاتی است که، شناسایی چالش‌ها و موانع موجود در این فرآیند یکی از مهم‌ترین آن‌هاست، لذا پژوهش حاضر درصدد فهم و شناسایی" چالش‌ها و موانع" موجود در فرآیند تدوین رشته در دانشگاه‌های ایران است.

به استناد مفاد تبصره ماده ۱۵ برنامه توسعه پنجم، آموزش عالی بر اساس قوانین، عهده‌دار سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و اجرای سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه آموزش عالی است، لذا درصورتی‌که رشته سازی و فرآیند ایجاد رشته در دانشگاهی موفقیت‌آمیز باشد این امر موجب ارتقا و اعتباربخشی آن دانشگاه می‌شود (جیکاب و لوکیک، ۲۰۰۵). بر این اساس، اگر قرار است ساختار و روند مناسبی برای تدوین رشته‌های دانشگاهی برقرار گردد. باید، تعهد نسبت به بهبود مستمر فرآیندهای آموزشی و ایجاد و توسعه رشته‌ها تکلیفی مهم محسوب شود تا بتواند مسیر این فرآیند را به سمتی هدایت کند که طراحی، تدوین و اجرای برنامه‌درسی رشته‌های جدید تسهیل گردد (شریف، ۱۳۹۰، بورتن و میدل وود[1]، ۲۰۰۱)،

در ایران به دلیل تأکید مسئولان محترم کشور، به‌ویژه مقام معظم رهبری در خصوص لزوم رشد شتابان علم و کسب جایگاه برتر در منطقه، ضرورت توجه به سرعت تغییرات، لزوم هماهنگی و حرکت بر لبه علم (قدیمی و محمدی نژاد، ۱۳۹۰)، افزایش تعداد دانشجویان تحصیلات تکمیلی در سال‌های اخیر و بر اساس برنامه‌های کلان کشور و تأکید اسناد بالادستی (ماده ٤٦ برنامه چهارم توسعه؛ ماده ۱۵ برنامه پنجم توسعه؛ بند ۲-٤ از نقشه جامع علمی کشور) تدوین رشته‌ها اهمیتی بالا و روندی رو به رشد داشته است. از طرف دیگر، تدوین رشته‌های جدید برای دانشگاه‌ها به علت تأثیر آن در افزایش اعتبار دانشگاه، تربیت نیروی متخصص و پرورش اعضای هیئت‌علمی، اهمیت خاصی دارد. بنابراین ضرورت شناسایی چالش‌ها و موانعی که در مراحل مختلف ایجاد رشته فراروی دانشگاه‌هاست و نبود پژوهش در این زمینه، محقق را بر آن داشت تا با بررسی نظرات اعضای هیئت‌علمی درگیر در فرآیند تدوین رشته، این چالش‌ها شناسایی شوند. زیرا شناسایی و تحلیل چالش‌های موجود در مسیر این فرآیند، زمینه‌ساز ارائه راهکارهایی برای خروج از این چالش‌هاست که از طریق آن‌ها

1 Burton & Middlewood

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

تدوین رشته‌های ضروری و پاسخ‌گو بر مبنای نیازسنجی‌های واقع‌بینانه، انطباق رشته‌های جدید و برنامه‌درسی آن با نیازهای دانشجویان و بازار کار (نصر، اعتمادی زاده و نیلی، ۱۳۸۷؛ شادفر، ۱۳۸٦، نگارد، حوجلت و هرمانس[1]، ۲۰۰۸)، بهبود کمیت و کیفیت برنامه‌درسی، مشارکتی شدن فرآیند تدوین برنامه‌درسی و پاسخ‌گو بودن برنامه‌درسی رشته‌های جدید عملیاتی خواهد شد.

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

ازدیاد دانش و رشد سریع علم در قرن حاضر سبب شده، تا دانش عملی و نحوه تدوین برنامه‌های درسی در قلمروهای مختلف و رشته‌های جدید و گوناگون آموزش عالی توسعه یابد و نظر متخصصانی چون درسل، توهی، دایاموند، استارک و لاتوکا و دیگران را به خود جلب نماید تا درزمینه ی تدوین و طراحی برنامه ی درسی آموزش عالی در سطوح مختلف درس، برنامه و یا رشته جدید و دوره تحصیلی به مطالعه و پژوهش بپردازند.

در این راستا درسل (۱۹۹۸) در الگوی خود ضمن توجه به چهار عنصر برنامه‌ی درسی تأکید نمود. مبانی فلسفی، روان‌شناختی، جامعه‌شناختی، اقتصادی، مدیریتی مرتبط با تشکیلات دانشکده و برنامه‌ریزی تسهیلات برای اجرای برنامه ی درسی به عنوان یک منطق روشن در تمام موقعیت‌های موجود برای فعالیت‌های تدوین برنامه ی درسی باید اعمال شود (فتحی واجارگاه، موسی پور و یادگارزاده، ۱۳۹۳). توهی (۲۰۰۰) نیز با تأکید بر نیازهای محلی جامعه، نیازهای دانشجویان، علاقه و تمایل به تجربه دانش جدید و دوام و بقا گروه آموزشی، به نیازسنجی و تعیین ویژگی‌های دانشجویان مزید بر چهار عنصر اصلی توجه نموده است. دایاموند (۲۰۰۰) دو مرحله بنیادی، انتخاب و طراحی برنامه و تولید، کاربست و اجرای آن را تشریح کرده است. استارک و لاتوکا (۲۰۱۱) این روند و برنامه ی درسی آن را یک طرح علمی می‌دانند که مبتنی بر فرآیند برنامه ریزی فکورانه‌ای است که در آن عناصر هشتگانه برنامه ی درسی بررسی می‌شوند.

با بررسی نظرات مطرح در زمینه تدوین مشخص شد محور اساسی این نظریه ها را، توجه عمیق به فعالیت های مربوط به فرآیند برنامه‌ی درسی و فرآیندهای عقلانی متعاملی تشکیل داده

1 Nggaard, Hojlt & Hermansen

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

است که دانشجویان در راستای آموزش یک رشته تحصیلی با آن مواجه‌اند. اصولاً در کشور ما نیز هر رشته جدید با یک جهت گیری اجتماعی، فلسفی، روانشناسی و سیاسی شروع می‌شود سپس بر مبنای آن جهت گیری، اهداف، برنامه‌ی درسی و معیارهای آن رشته تعیین می‌گردد. بنابراین در یک جمع بندی کلی می‌توان گفت تدوین یک رشته و برنامه‌ی درسی آن دارای دو بعد بنیادی و ساختاری است.

مطالعات به‌عمل‌آمده نیز بر این نکته تأکیددارند که، چون بهترین سازمان‌های دنیا، توسعه و تغییر سازمانی را به عنوان وظیفه اصلی سازمان توصیف نموده‌اند؛ بنابراین دانشگاه در عصر جدید به عنوان یکی از مهم‌ترین سازمان‌های آموزشی تأثیرگذار برای توسعه سازمانی از طریق تدوین و راه اندازی رشته‌های جدید با مسائل و چالش‌های گوناگونی روبرو شده است که می‌تواند تأثیرات سویی بر کیفیت دانشگاه و آموزش عالی و کاهش کارایی جامعه داشته باشد. به گونه‌ای که مهرمحمدی و همکاران (۱۳۸۸) از تغییر و تحولات سریع اجتماعی، تورن[1] (۲۰۰۵) از عدم هماهنگی بین نیازهای دانشجویان و بازار کار و نایبرگ[2] (۲۰۰۳) در پژوهشی از آزادی علمی، استقلال دانشگاهی و نظام بودجه‌ریزی به عنوان چالش جدی آموزش عالی نام برده‌اند.

ذاکر صالحی (۱۳۸۳) به سه چالش کمیتی، کیفیتی و مالی در آموزش عالی توجه نموده است. مهرمحمدی، احمدی و موسی‌پور (۱۳۹۰) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که نظام برنامه‌ریزی درسی با چالش‌های حرفه‌ای، پژوهشی، هویتی، تکنولوژیکی، اقتصادی، تشکیلاتی و نگرشی روبرو شده است. اشوین (۲۰۰۶) به ضعف دانش اعضای هیئت‌علمی به‌عنوان چالش دانشگاه‌های انگلیس تأکید نموده و خود نوسازی حرفه‌ای آن‌ها را راهکار خروج از آن می‌داند. اوهان و لیکانن۳ (۲۰۰۹) در پژوهشی چالش‌های تدوین رشته‌های جدید را در فنلاند به دودسته اساسی و ساختاری تقسیم نموده است. استارک و لاتوکا (۱۹۹۳) نیز به این نتیجه رسیدند که سه چالش، ترکیب دیدگاه‌های متنوع، افزایش ارتباط و مواجهه با انتظارات متضاد، توسط گروه‌های خارجی به دانشگاه وارد شده است که این امر گسترش برنامه درسی دانشگاهی را به دنبال داشته است.

1. Torin
2. Nyborg
3 Ahonen & Liikanen

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

ضعف در تدوین برنامه ریزی درسی رشته‌ها، یکی دیگر از چالش‌هاست. در این راستا سبحانی نژاد، رهنما و شاه حسینی (۱۳۹۰) در پژوهشی به این نتیجه رسیدند که، نبود ساختار تشکیلاتی مناسب دانشگاهی، عدم انگیزه شخصی، عدم وجود سازوکار تأمین مالی و اعتباری مناسب دانشگاهی و نبود توانمندی تخصصی برنامه‌ریزی درسی اعضای هیئت‌علمی، به ترتیب مهم‌ترین چالش می‌باشند. حاتمی (۱۳۸۸) طی پژوهشی کیفی و مصاحبه با استادان ۱۵ رشته دانشگاهی به این نتیجه رسید که چالش‌های محیطی و بومی، سیاسی و ایدئولوژیکی، اجتماعی و فرهنگی و وابستگی کامل رشته‌های علوم انسانی به نهادهای سیاست‌گذار در حال حاضر بیشترین نمود را در رشته‌های دانشگاهی دارند. امیریان زاده و شفیع زاده (۱۳۹۱) از تغییر هرم جنسیتی، معنویت در دانشگاه، پاسخ‌گو کردن دانشگاه‌ها، آزادی علمی و استقلال دانشگاهی به عنوان چالش‌های مشترک جهان و ایران نام برده‌اند.

هدف و سؤال‌های پژوهش

هدف اصلی مطالعه حاضر، فهم و شناسایی" چالش‌ها و موانع" موجود در فرآیند تدوین رشته در دانشگاه‌های ایران است. به منظور تحقق این هدف سه سؤال ذیل موردبررسی قرار گرفت:

۱. چه چالش‌هایی تدوین رشته‌های جدید دانشگاهی را تهدید می‌کند؟

۲. هر چالش چه مؤلفه‌هایی را شامل می‌شود؟

۳. اولویت‌بندی چالش‌های تدوین رشته‌های دانشگاهی بر اساس نظر اعضای هیئت‌علمی چگونه است؟

روش تحقیق

به منظور شناسایی و ارائه‌ی تصویری عمیق و روشن از چالش‌های تدوین رشته‌های دانشگاهی در این پژوهش، از روش نظریه زمینه‌ای[1] بهره گرفته شد که نوع خاصی از پژوهش کیفی است. داده‌های حاصله با استفاده از مصاحبه عمیق جمع‌آوری شد. مصاحبه‌ها به‌صورت رودررو، انفرادی و در مکانی مناسب انجام گرفت. قبل از شروع مصاحبه، فرم رضایت آگاهانه کسب اجازه برای ضبط و محرمانه ماندن نام و محتوای مصاحبه در اختیار آن‌ها قرار گرفت.

1 Grounded theory

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

مدت‌زمان هر مصاحبه بین پنجاه تا شصت دقیقه بود. مصاحبه با سؤال کلی آغاز و بر اساس پاسخ‌ها هدایت گردید. محور سؤال‌ها نظر و تجربه‌ی اعضای هیئت‌علمی درباره چالش‌های موجود در فرآیند تدوین رشته بود. ابتدا یک سؤال کلی پرسیده شد که" درزمینه ی تدوین رشته چه تجربیاتی دارید؟ در انجام این فرآیند با چه موانع و چالش‌هایی برخورد نمودید؟" ضمن توجه به پاسخ‌ها، از سؤال‌های پیگیر نیز استفاده شد.

پس از انجام هر مصاحبه متن گفتگوها، پیاده سازی و چندین بار مرور شد. آنگاه متن تایپ شده به نرم افزار مکس کیو دا وارد و کدگذاری داده‌ها توسط این ترم افزار انجام گرفت. با انجام مصاحبه دوم علاوه بر کدگذاری، طبقه بندی کدها نیز انجام گرفت. بعد از ۲۲ مصاحبه، به دلیل اشباع داده‌ها جمع‌آوری اطلاعات خاتمه یافت. مطالب گردآوری شده حاصل از مصاحبه‌ها، در قالب سه مرحله کدگذاری باز[1]، محوری[2] و انتخابی[3] تحلیل شد. به گونه‌ای که، با خواندن خط به خط داده‌ها، استخراج مفاهیم و تشکیل مقوله‌های اولیه ۱۱۳ کدِ باز به دست آمد. در کدگذاری محوری که، فرایند مرتبط کردن مقوله‌های فرعی به مقوله‌های اصلی‌تر، طبقه بندی داده‌ها و مشخص نمودن زیر طبقه‌ها است، به مفاهیم مشابه به‌دست‌آمده از جدول کدگذاری باز، عنوانی داده شد یعنی ۱۱۳ کد باز در ۵ مقوله‌ی چالش‌های: علمی، بین‌رشته‌ای، ساختاری، مدیریتی و مالی قرار گرفت. در کدگذاری گزینشی بعد از تولید چند مقوله سطح بالا محقق نیازمند تشخیص مفهوم کلیدی[4] به‌عنوان مقوله مرکزی یا هسته‌ای[5] است (گلیزر، ۲۰۰۱). در این تحقیق، بعد از چندین بار مطالعه و رفت و برگشت‌هایی میان مفاهیم و مقوله‌ها، مشخص شد مقوله‌ی "چالش‌های بنیادی و کاربردی" بیشتر در داده‌ها نمایان است لذا به‌عنوان مقوله هسته‌ای انتخاب شد که نتایج در شکل شماره ۱ نشان داده شده است.

جامعه مورد بررسی این پژوهش را اعضای هیئت‌علمی تدوین‌کننده رشته در دانشگاه‌های دولتی اصفهان، تهران و فردوسی مشهد تشکیل داد. برای انتخاب مشارکت کنندگان با استفاده از روش نمونه گیری هدفمند[6]، اعضای هیئت‌علمی دارای سابقه و تجربه حداقل تدوین یک

1 Open coding
2 Axial coding
3 Selective coding
4 Key Concept
5 Core Category
6 Purposive sampling

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

رشته مورد مصاحبه قرار گرفتند. در نهایت با استفاده از معیار اشباع نظری[1] و رسیدن محقق به این نتیجه که انجام مصاحبه بعدی صرفاً تکرار اطلاعات قبلی است، گردآوری اطلاعات متوقف شد (کاول و برینک من[2]، ۲۰۰۹؛ گال، بورگ و گال، ۱۳۸۳). در مجموع، تعداد ۲۲ نفر (۲ زن و ۲۰ مرد) از اعضای هیئت‌علمی تدوین‌کننده رشته با مدرک دکتری تخصصی دارای متوسط ۱۹ سال سابقه خدمت و ۸ سال تجربه تدوین رشته، با مرتبه استادیار (۸ نفر)، دانشیار (۹ نفر) و استاد (۵ نفر) از سه دانشگاه مذکور در این مطالعه شرکت داشتند که موجب رسیدن به غنای اطلاعاتی و تکرار داده‌ها شدند. برای حصول اطمینان از اعتبار داده‌ها و نتایج پنج اقدام اساسی، پیاده‌سازی داده‌ها توسط دو نفر مختلف؛ کدگذاری، مقوله‌بندی و نام گذاری هم‌زمان پنج مصاحبه توسط یک همتای دیگر؛ مقایسه‌های تحلیلی[3]، استفاده از تکنیک ممیزی[4] و کنترل یا اعتباریابی توسط اعضا[5] (پاتون[6]، ۲۰۰۱؛ سیلورمن[7]، ۲۰۰۵) انجام گرفت.

یافته‌ها

سؤال‌های اول و دوم: چه چالش‌هایی تدوین رشته‌های جدید دانشگاهی را تهدید می‌کند؟ مؤلفه‌های هر چالش کدام هستند؟

هدف این مطالعه شناسایی چالش‌های تدوین رشته‌های جدید دانشگاهی بود. بنابراین پس از استخراج و کدگذاری اطلاعات مربوط به کشف و تفسیر چالش‌ها، در مرحله کدگذاری باز ۱۱۳ مفهوم استخراج شد که تحت پنج مقوله عمده چالش‌های،"علمی- حرفه‌ای، بین‌رشته‌ای، ساختاری، مدیریتی و مالی" دسته‌بندی شد و در شکل شماره ۱ در نقشه مفهومی آمده است. این مقوله‌های پنج گانه عمده در مرحله کدگذاری گزینشی منجر به استخراج مقوله هسته‌ای تحت عنوان" چالش‌های بنیادی و کارکردی تدوین رشته" شد. در جدول شماره ۱ نحوه‌ی کدگذاری و دسته‌بندی مقوله‌ها که در خلال خرده تحلیل[8] مصاحبه‌ها استخراج شدند، ارائه شده است. در ادامه توضیحاتی پیرامون هر یک از چالش‌ها و مؤلفه‌های آن‌ها ارائه می‌گردد:

1 Theoretical saturation
2 Kval and Brinckman
3 Analytical Comparison
4 Auditing
5 Member Check
6 Patton
7 Silverman
8 Microanalysis

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

الف. چالش‌های بنیادی: چالش‌هایی که استادان بر اساس تجارب و دیدگاه‌های خود در این طبقه مطرح کردند در دو زیر مقوله یا طبقه فرعی به شرح ذیل است:

۱. **چالش‌های علمی – حرفه‌ای:** در دنیای امروز که، هر نوع توانمندی بر ستون دانایی قرار دارد، برای انجام اقدامات مناسب و تقویت زیرساخت‌های علمی، لازم است چالش‌های علمی و حرفه‌ای موجود در این مسیر، موردبررسی قرار گیرد. همان‌طور که در جدول شماره ۱ آمده است مصاحبه‌شوندگان از کمبود هیئت‌علمی متخصص (م ۱)، نبود مشاور و متخصص برنامه‌ریزی درسی (م ۱۷)، ضعف در همکاری‌های علمی (م ١٤)، رقابت‌های ناسالم علمی– حرفه‌ای (م ۲۰)، ارائه نظرات غیرتخصصی (م ۵ و ٦ و ۱۸)، تغییر برنامه محوری (م ٦ و ١٤) و وابستگی اعضای هیئت‌علمی به درسی خاص (م ۹ و ۱۱)، به‌عنوان چالش‌های حرفه‌ای تأکید نمودند (جدول شماره ۱). برای مثال مشارکت‌کننده شماره ۱ گفت:"*این رشته در ایران و جهان وجود نداشت، در این رشته تنها خودم در گروه متخصص بودم، لذا برای رسیدن به اطلاعات غنی دچار مشکلاتی شدیم و احساس ضعف نمودیم*". مشارکت‌کننده شماره ۱۷ نیز عنوان نمود:"*اشکال نبودن یک نیروی متخصص برنامه‌ریزی درسی در کنار ما در گروه بود زیرا حضور وی باعث افزایش کارایی و کیفیت و حتی سرعت و تسهیل برنامه تدوینی می‌شود*، وی می‌تواند فوت آخر کوزه‌گری را وارد نماید". استاد دیگری (م ١٤) اظهار داشت:" *وقتی ایده می‌دهید و رشته‌ای را تدوین می‌کنید، شاید تعداد کمک‌کنندگان کم باشد اما کسانی که دوست دارند دیکته‌ی نوشته شده را تصحیح کنند زیاد هستند*. به‌خصوص اگر رشته پیشنهادی از رشته‌های مطرح روز باشد. این عمل، کار را سخت می‌کند و یک‌دفعه *می‌بینید رشته از موضوعیتی که داشته، دور شده*".

مصاحبه‌شونده شماره ۲۰ گفت:"*رقابت بعضی از دانشگاه‌ها و افراد باعث می‌شود رشته‌ها سریع یا کند عبور کنند* مثلاً دانشگاهی احساس می‌کرد فقط خودشان باید این رشته را داشته باشند، احساسشان این بود که نباید این رشته تصویب شود پس برای تصویب نشدن آن بیشتر بهانه می‌آوردند تا دلیل". استاد دیگری (م)۱۸ بیان نمود:"*مشکل اساسی شوراها این است که تا گروه تخصصی و از گروه به بعد غیرتخصصی است*". مشارکت کننده شماره ٦ اظهار داشت:"*آنجا به مسائلی که در حوزه تخصصی آن‌ها نیست گیر می‌دهند* اگرچه اعضای هیئت‌علمی دانشگاه، عضو این کمیته هستند ولی برخورد آن‌ها با این مسئله مثل داوری

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

پایان‌نامه است یعنی *کلیت کار را می‌بینند، لذا با ارائه نظراتشان ممکن است جهت رشته را عوض کنند، پس بروکراسی همراه با نظرات غیرتخصصی مثل سنگ‌ها می‌ماند که به‌پای یک دونده بسته باشند و سد راه می‌شود*". مشارکت‌کننده شماره ۵ اظهار داشت:" *وقتی رشته جدید می‌آید هرکسی می‌خواهد نظر بدهد و بگوید بانی این رشته است*، ازجمله افرادی از صنعت به‌عنوان مشتریان دوره‌ها آمدند که با ارائه نظراتشان مانع پیشرفت کار شدند". استاد دیگری (م ۹) عنوان کرد:" با تدوین رشته باید ظرفیت گروه برای رشته‌ی جدید هم پخش شود. بنابراین *اعضای هیئت‌علمی مایل نیستند ظرفیت و قدرت خود را پخش کنند*". مشارکت‌کننده شماره ۱۱ نیز اظهار داشت:" *هر چیز نو و جدید که ارائه می‌دهید یکسری مقاومت‌هایی در برابر آن هست*".

۲. چالش بین رشته‌ای‌ها: مفهوم، جایگاه و تدوین بین رشته‌ای‌ها در دانشگاه‌ها و آموزش عالی یکی از موضوعات چالشی است که علاقه بسیاری از اعضای هیئت‌علمی رشته‌های تدوینی را به خود جلب نموده است. در این خصوص مصاحبه‌شوندگان از دشواری تلفیق دیدگاه اعضای هیئت‌علمی رشته‌های مختلف (م ۱)، کمبود هیئت‌علمی متخصص بین‌رشته‌ای و ضعف در حداقل‌های لازم (م ۱)، دشواری تلفیق و درهم تنیدگی مطالب و محتوای چند رشته‌ای ها (م ۳)، سردرگمی سفارش دهندگان بین رشته‌ای و تقسیم مسئولیت نتایج بین چند حوزه یا رشته (م ۸)، دشواری مدیریت و رهبری آن‌ها (م ۸) و دشواری ارزیابی آن‌ها در وزارتخانه (م ۸) به‌عنوان چالش‌های مطرح، فراروی تدوین‌کنندگان اشاره نمودند (جدول شماره ۱). برای مثال مشارکت‌کننده شماره ۱ عنوان نمود:" *این رشته چندبعدی و میان‌رشته‌ای است و نیاز به متخصصان، مهارت و دانش در شاخه‌های متنوع دارد که لازم است متخصص این رشته در شاخه‌ها و ابعاد مختلف آن ازنظر علمی و پژوهشی تقویت شود*". استاد دیگری (م ۳) اظهار داشت:" *رشته جدید تلفیقی از درس‌های رشته‌های مختلف است لذا اعضای هیئت‌علمی تدوین‌کننده رشته، یا تخصص این کار را ندارد یا بخشی از این تخصص را دارند و ما به ندرت می‌توانیم استادی را پیدا کنیم که، بتواند در رشته جدید، تمامی منابع و عناوین را تألیف کند*". مشارکت کننده شماره ۸ بیان نمود:" *وضعیت بین رشته‌ای‌ها در وزارت‌خانه خیلی مشخص نیست، در خصوص این‌که چه کسی متولی این رشته هست، چه کسی باید آن را بررسی کند، هنوز جواب قطعی به ما ندادند*".

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

ب. چالش‌های کارکردی: چالش‌هایی که استادان بر اساس تجارب و دیدگاه‌های خود در این طبقه مطرح کردند در سه زیر مقوله یا طبقه فرعی به شرح ذیل است:

۳. چالش‌های ساختاری: همان‌طور که در جدول شماره ۱ آمده است مصاحبه‌شوندگان بر، سیستم‌های عریض و طویل اداری و گم شدن مدارک ارسالی (م ۲)، به‌روز نبودن سوابق علمی و اجرایی اساتید (م ٤)، تکیه‌بر اجتهاد شخصی اعضای هیئت‌علمی به‌جای مکانیسم‌های استاندارد (م ۹)، نبود و ساختار استاندارد برای دسته‌بندی رشته‌ها در وزارتخانه (م ۹)، موازی کاری‌های زیاد دانشگاه‌ها برای تدوین رشته (م ۱۳ و ۲)، طولانی شدن فرآیند تدوین رشته (م ۱۲ و ١٤ و ۲)، ساختار بوروکراتیک اداری (م ۲ و ۱۷)، مکانیکی بودن روند تدوین رشته (م ١٤)، تمرکزگرایی (م ۱۵ و ۱۷) و عدم اجرای برنامه‌های جامع آموزشی مبتنی بر اسناد بالادستی (م ۱۷) به‌عنوان مهم‌ترین چالش‌های ساختاری و تشکیلاتی اشاره نمودند. برای مثال مشارکت‌کننده شماره ۲ بیان داشت:"*سیکل کند است، یک‌رشته تا مراحل خود را طی کند چند سال طول می‌کشد، بعد از چند سال هم یا فرد فراموش می‌کند دنبال چه بوده، یا افرادی که بیرون قول دادند عوض شده یا قو لهایشان‌را فراموش کردند.* علاوه بر این، *وجود قوانین و مقررات اداری دست و پا گیر و نامه نگاری‌ها خود چالشی مضاعف است یعنی هر کاری که می‌خواهی انجام بدهی، می‌گویند اول درخواستت را برای شورا بنویس و صبرکن تا جوابت را بدهند، بعد اقدام کن.* من این روش را منسوخ می‌دانم که ما به‌عنوان هیئت‌علمی از پایین درخواست تدوین رشته بدهیم، چون افراد باانرژی و علاقه، وقت زیادی صرف می‌کنند ولی یکجاهایی دانشگاه مانع شده، لذا انگیزه‌ها از بین می‌رود *و موازی کارهای زیادی پیش می‌آید یعنی من با یک طرز فکر و نگاه، و دانشگاهی دیگر با نگاه دیگران رشته را تدوین می‌کند، یک‌رشته با دو سرفصل متفاوت ارائه می‌شود*".

استادی دیگر (م ٤) اظهار نمود:" *یکی از مراحل اجرای تدوین رشته، تهیه آمارها از وضعیت مختلف دانشگاه و تهیه رزومه اعضای هیئت‌علمی می‌باشد. برای این موارد کانال مشخص یا مرکزی که بشود ازآنجا اطلاعات به‌روز را تهیه نمود، وجود ندارد*". مشارکت‌کننده شماره ۹ با اشاره به عدم وجود سازوکار قانونی مناسب گفت:" *در وزارت علوم و ستاد برنامه‌ریزی، رشته‌ها بر اساس ساختارهای مختلفی دسته‌بندی شدند، یک قانون استاندارد واحدی وجود ندارد. بعضی از رشته‌ها گرایش و بعضی خودشان رشته هستند.* از ما خواستند آن را تحت

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

یک‌رشته نه گرایش تدوین کنیم". *استادی دیگر (م ۱۳) اظهار داشت:" ما مکانیسم تعریف‌شده‌ی استانداردی، برای طی مراحل ایجاد رشته در آموزش عالی* نداریم و این را اعلام نکرده‌ایم. *گروه‌های مختلف در دانشگاه‌های کشور، با توجه به اجتهادهای شخصی خود و تجاربی که دارند اقدام به ایجاد رشته می‌کنند.* این از مهم‌ترین مسائلی است که امروزه در حوزه برنامه‌ریزی درسی در آموزش عالی وجود دارد *یعنی بسیاری از تلاش‌هایی که شکل می‌گیرد با انجام کارهای موازی مواجه است*". مصاحبه‌شونده شماره ۱۲ نیز اظهار نمود: "*طولانی شدن فرآیند تدوین رشته به دلیل، شلوغی و حجم زیاد کار در وزارتخانه* خود چالشی مضاعف است". مشارکت‌کننده شماره ١٤ با تأکید بر اظهار نظرات غیرتخصصی بیان نمود:" *تصحیح‌ها و ارائه نظرات مختلف دانشکده، دانشگاه، وزارت علوم و دانشگاه‌های دیگر در خصوص یک‌رشته تدوینی، سیر و روند را طولانی و سخت می‌کند و گاها برنامه محوری را عوض می‌کند.* دنیا الآن، از رشته‌های قدیمی عبور کرده، *یک سری رشته‌ها عمر خاصی دارند.* الآن بهار رشته x کشور ماست! ما تا خواستیم رشته‌ها را مناسب با این بکنیم بهار آن رشته خزان می‌شود. ما الآن به این نیروی کار نیاز داریم!". استادی دیگر (م ۱۷) اظهار داشت:" *ضوابط بروکراسی دولتی بر ما حاکم است که ما را از فرصت‌ها دور می‌کند. در حال حاضر دانشگاه‌ها با مشکل تمرکزگرایی شدیدی روبرو هستند که اجازه نمی‌دهد آن‌ها متناسب با تحولات جامعه و بازار واکنش نشان دهند.* به همین دلیل، زمینه رشته‌ای که ما ۲ سال پیش اقدام نمودیم الآن از بین رفته، در آن زمان تنورش داغ بود و ما می‌توانستیم دانشجو تربیت یا بورس کنیم. *ما فرصت‌ها را از دست دادیم. چون مشتری آن رشته عملاً نیازش را از جایی دیگر تأمین کرده است.* از دیگر نقاط ضعف دانشگاه‌ها، *مقید نبودن به سند چشم‌انداز کشور، برنامه‌های ۵ ساله و نداشتن آمایش سرزمین است. اشکال وزارتخانه نیز این است که همه دانشگاه‌ها را یکی می‌بیند ازاین‌رو دانشگاه‌ها نمی‌دانند رسالت آمایشی آن‌ها چیست؟ و این از مسائل کلان و ساختاری است که هنوز حل‌نشده و روی کارهای ما اثر می‌گذارد*". مصاحبه‌شونده شماره ۱۵ نیز *بزرگ‌ترین ایراد تدوین رشته جدید را تمرکزگرایی می‌داند.*

٤. چالش‌های مدیریتی: مصاحبه‌شوندگان در خصوص چالش‌های مدیریتی به، مشغله زیاد و کمبود وقت مسؤولین (م ۱ و ۲)؛ تغییر مدیران و سیاست های سازمان (م ۲ و ۳ و ٤ و ۲۲)؛ ضعف حمایت مدیران و دانشگاه برای پیگیری رشته (م ۱۰ و ۱۹)؛ انتظارات نامناسب از

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

اعضای هیئت‌علمی تدوین‌کننده (م ۷)؛ حمایت غیرمعمول مسؤولین از برخی دانشگاه‌ها (م ۱) و شفاف نبودن سیاست‌های مدیران در فرآیند تدوین (م ۸) فاصله بین قول و وظایف مسئولان سطوح بالا (م ۱۹) اشاره نمودند (جدول شماره ۱). برای مثال مشارکت‌کننده شماره ۱ اظهار داشت:"*گرفتاری بیش‌ازحد مسؤولین مستقیم وزارتخانه و نداشتن وقت کافی اعضای کمیته تهران و مشغولیت بیش‌ازحد آن‌ها از مهم‌ترین موارد است*. یک مسئول در عین حالی که رئیس یک دانشگاه مهم است، کمیته‌های مختلف، پروژه‌های ملی و حتی نوشتن کتاب و راهنمایی تعداد زیادی دانشجو را عهده‌دار است یعنی یک فرد، کار تقریباً ۲۰ نفر را انجام می‌دهد به *همین جهت وقت لازم برای بررسی این قضیه [تدوین رشته] را ندارد و کار ماندگار می‌شود*". استادی دیگر (م ۲) گفت:" با افراد زیادی در بیرون ارتباط داریم که می‌گویند اگر این رشته را راه‌اندازی کردید، فلان امکانات و آزمایشگاه را به شما می‌دهیم. اما *بعد از دو سال یا توافق‌نامه دست کسی نمانده، یا افراد امضاکننده دیگر در آن پست نیستند*. مشارکت‌کننده شماره ۳ اذعان نمود" *در خصوص رشته‌ی ما، اعضای کمیته نظراتی دادند، آن‌ها را اعمال کردیم، بعد که برگرداندیم دیدیم اعضای شورای دانشکده عوض‌شده و این افراد، نظرات جدیدی دارند*". استادی دیگر (م ٤) اظهار کرد:" *با پشت سر گذاشتن همه این مشکلات بعد از یک سال نیم این پاسخ را شنیدیم که در حال حاضر سیاستمان گسترش رشته‌ها نیست*".

مصاحبه‌شونده شماره ۲۲ نیز اظهار نمود" *مشکلی که اشک مرا درآورد این بود که اعضاء این کمیته‌ها تغییر می‌کنند زیرا این افراد، حکمشان ۲ ساله است*". مصاحبه‌شونده شماره ۱۰ گفت: "*وقتی این حرکت از دانشگاه ما شروع شد هیچ‌گونه تشویق و پشتیبانی به‌وسیله مدیران از آن به عمل نیامد*". استادی دیگر (م ۱۹) اظهار داشت" باوجودی که در آیین‌نامه قطب‌ها، راه‌اندازی بین‌رشته‌ای ها جزء اهداف قطب‌ها و به‌عنوان چشم‌انداز مطرح‌شده است و در برنامه های سوم، چهارم و برنامه های کشوری تأکید زیادی بر آن شده است *ولی متأسفانه در وزارت خانه همکاری لازم نشد و فقط در سطح شعار جلو رفتند*". مشارکت‌کننده شماره ۷ نیز بیان نمود:" *همکاری مدیران دانشگاه کم است. دانشگاه و* مسؤولین پیگیری *مداوم روی این قضیه ندارند و انتظار دارند این کار را هیئت‌علمی انجام بدهد*". استاد دیگری (م ۱) اذعان نمود:" *شاید مسئولین مستقیم دوست دارند این رشته برای اولین بار در دانشگاه خودشان اجرا شود، ازاین‌جهت اقدام خاصی به عمل نیاوردند، شاید عده‌ای از اعضا [تصمیم‌گیرنده] این*

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

رشته را قبول نداشته و با آن مخالفت می‌کنند". مشارکت‌کننده شماره ۸ نیز گفت" *با تغییر مدیریت کلاً وزارت خانه تغییر می‌کند و ما نمی‌دانیم سیاست‌های وزارت علوم در قبال رشته‌های جدید چیست!*".

۵)- چالش‌های مالی: ازآنجایی‌که، تولید و توسعه دانش و افزایش کیفیت آن از طریق ایجاد رشته‌ها هزینه‌بر است لذا ضعف یا تقویت بنیه مالی دانشگاه‌ها به‌عنوان یکی از عوامل چالشی در رشته‌های تدوینی جدید به‌حساب آمده است. در این خصوص مشارکت‌کنندگان از عدم وجود سازوکار تأمین مالی و اعتبارات برای تدوین رشته (م ۱ و ۹ و ۱٦ و ۱۷)، تکیه‌بر اقتصاد دولتی برای تأمین هزینه‌های تدوین رشته (م ٦)، عدم اختصاص اعتبار برای بخش تدوین رشته در آئین‌نامه‌های مالی (م ۱۳ و ۲)، بی‌توجهی به نقش کلیدی دریافت اعتبار از بخش‌های غیردولتی برای ایجاد رشته (م ٦)، محسوب نشدن ساعت تدوین رشته در برنامه آموزشی و پژوهشی (م ۲۱) به‌عنوان مهم‌ترین آیتم‌های چالش مالی اشاره نمودند (جدول شماره ۱). برای مثال مشارکت‌کننده شماره ۹ اظهار نمود:" *هر گروه یک بودجه خاصی دارد، وقتی یک رشته‌ی جدید می‌آید این بودجه باید برای رشته‌ی جدید هم ثبت شود لذا این مورد مخالفت‌هایی را در پیش دارد زیرا منابع و بودجه دانشگاه‌ها محدود است*. بنابراین تعدادی از همکاران به‌خصوص در گرایش‌های دیگر مخالفت‌هایی داشتند که ما این ظرفیت را در گروه نداریم. اگر رشته‌های جدید بیاید باید کلاس‌های درسی و آزمایشگاه‌ها برای رشته جدید پخش شود". استادی دیگر (م ۱٦) عنوان کرد:" *یک ریال نمی‌دهند، می‌گویند از افراد مختلف دعوت کنید که بیایند، ولی از پول خبری نیست*". مشارکت‌کننده شماره ۱۷ بیان نمود:" *برای داوری رشته‌های جدید منابع مالی وجود ندارد*، کسانی که مجانی داوری رشته‌های جدید را انجام می‌دهند باید یا وجدان قوی یا وقت زیاد داشته باشند، ما نمی‌توانیم خیلی از کارهای جمعی را به وجدان افراد واگذار کنیم *باید برای آن‌ها منابع در نظر بگیریم*". مشارکت‌کننده شماره ٦ نیز گفت:" *قبلاً ستادهایی کمک می‌کردند ولی الآن کمک نمی‌کنند چون اقتصاد ما دولتی است، وقتی دولت پول ندارد هیچ کجا پول نیست*". استادی دیگر (م ۱۳) عنوان کرد:" در چارچوب وظایف دانشگاهی، با توجه به این‌که ایجاد رشته کار بسیار وقت‌گیر است، اما *دانشگاه بودجه‌ای را برای این کار تعیین نکرده و ما به ازایی برایش تعریف‌نشده است*. ما از متخصصان بیرونی دعوت کردیم، یکی از چالش‌هایی که داشتیم این بود که *به ما هیچ ردیفی را نمی‌دادند*

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

که بتوانیم به متخصصان بیرونی دعوت‌شده پرداختی داشته باشیم. اکثر اشخاصی که من با آن‌ها کار می‌کردم گفتند که آن‌ها این کار را به دلیل علاقه و انگیزه شخصی پیگیری کردند و اگر دانشگاه حمایت نکند یا مزایای مشخصی را برای مشارکت در چنین فعالیتی در نظر نگیرد آن الزامی که، دانشگاه برای ایجاد رشته‌های جدید دارد، از جهت عملی شکل نخواهد گرفت". مشارکت‌کننده شماره ۲ عنوان کرد:" *وقتی رشته‌ای راه‌اندازی می‌کنم و از جاهای مختلف متخصص دعوت می‌کنم باید ابزار و هزینه‌ها، بدون دردسر فراهم شود ولی به دلیل نبود امکانات و هزینه‌ها با دغدغه و مشکلاتی مواجه شدم، باید به ۱۰۰ نفر زنگ بزنم، در خیلی از مواقع اعضای هیئت‌علمی مدعو خودشان هزینه رفت‌وبرگشتشان را می‌پردازند*، لذا این افراد از ادامه کار منصرف می‌شوند. من فکر می‌کنم اگر به دنبال کیفیت هستند باید امکانات و هزینه‌های مادی و زمانی لازم را بپردازند". استاد دیگری (م ۲۱) نیز گفت:"*نه‌تنها برای این کار هزینه‌ای در نظر نمی‌گیرند بلکه ساعت تدوین، در برنامه هفتگی اساتید هم منظور نمی‌شود*".

سؤال سوم: اولویت‌بندی چالش‌های تدوین رشته‌های دانشگاهی بر اساس نظر اعضای هیئت‌علمی چگونه است؟

بر اساس نتایج تجزیه‌وتحلیل داده‌های کیفی حاصل از مصاحبه‌ها در جدول شماره ۱، اولویت‌بندی چالش‌های تدوین رشته‌های دانشگاهی از دیدگاه اعضای هیئت‌علمی به ترتیب مربوط به چالش‌های: ساختاری (۱۹ نفر)، مالی (۱۸ نفر)، مدیریتی (۱۵ نفر)، بین رشته‌ای (۱٤ نفر) و نهایتاً علمی – حرفه‌ای (۱۰ نفر) است.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

جدول ۱: نحوه کدگذاری و دسته‌بندی مقوله‌های چالش‌های تدوین رشته‌های جدید دانشگاهی

مقوله هسته	مقوله‌های عمده	فراوانی	کدهای استخراج شده	فراوانی	متن مصاحبه مشارکت کنندگان
چالش‌های بنیادی	علمی و حرفه‌ای	۱۰	۱. کمبود متخصص و ضعف علمی (م ۱)	۵	این رشته در ایران و جهان وجود نداشت. در این رشته تنها خودم، در گروه متخصص بودم، لذا برای رسیدن به اطلاعات غنی دچار مشکلاتی شدیم و احساس ضعف نمودیم (م ۱)؛ اشکال نبود یک نیروی متخصص برنامه ریزی درسی در گروه بود زیرا حضور وی باعث افزایش کارایی و کیفیت و حتی سرعت و تسهیل برنامه تدوینی می‌شود (م ۱۷)؛ وقتی ایده می‌دهید و رشته‌ای را تدوین می‌کنید، شاید تعداد کمک کنندگان کم باشد اما کسانی که دیکته ی نوشته شده را تصحیح کنند زیاد هستند. این عمل، کار را سخت می‌کند و یک دفعه می‌بینید رشته از موضوعیتی که داشته، دور شده (م ۱٤)؛ رقابت بعضی از دانشگاه ها و افراد باعث می‌شود رشته ها سریع یا کند عبور
			۲. نبود مشاور و متخصص برنامه ریزی درسی در تیم تدوین کننده رشته (م ۱۷)	۳	
			۳. ضعف مشارکت و همکاری علمی (م ۱٤)	٤	
			٤. رقابت های ناسالم علمی- حرفه‌ای افراد و دانشگاه‌ها (م ۲۰)	۲	
			۵. ارائه نظرات غیرتخصصی و اختلاف نظرهای علمی	۵	

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

			بین اساتید (م ۵ و ٦ و ۱۸) ٦. تغییر برنامه محوری توسط غیر متخصصین (م ٦ و ١٤) ۷. مقاومت در برابر تغییر (م ۹ و ۱۱)	۲ ۳	کنند مثلاً دانشگاهی احساس می‌کرد فقط خودشان باید این رشته را داشته باشند، پس برای تصویب نشدن آن بیشتر بهانه می‌آوردند تا دلیل (م ۲۰)؛ مشکل اساسی شوراها این است که تا گروه تخصصی و از گروه به بعد غیرتخصصی است (م ۱۸)؛ آن جا به مسائلی که در حوزه تخصصی آنها نیست گیر می‌دهند یعنی کلیت کار را می‌بینند لذا با ارائه نظراتشان ممکن است جهت رشته را عوض کنند، بروکراسی همراه با نظرات غیر تخصصی مثل سنگها می‌ماند که سد راه می‌شود (م ٦)؛ وقتی رشته جدید می‌آید هر کسی می‌خواهد نظر بدهد و بگوید بانی این رشته است، افرادی به عنوان مشتریان دوره آمده بودند که با ارائه نظراتشان مانع پیشرفت کار شدند (م ۵)؛ اعضای هیئت‌علمی مایل نیستند ظرفیت و قدرت خود را پخش کنند، دوست دارند در رشته ی خودشان فقط کار کنند (م ۹)؛ هر چیز نو و جدید که

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

					ارائه می‌دهید یکسری مقاومت‌هایی در برابرآن هست (م ۱۱)
	بین رشته‌ای	۱٤	۱. دشواری تلفیق دیدگاه اساتید رشته‌های مختلف (م ۱)	۳	این رشته چند بعدی و میان رشته‌ای است و نیاز به متخصصان خاص، مهارت و دانش در شاخه‌های متنوع و چند بعدی دارد که لازم است متخصص این رشته در شاخه‌ها و ابعاد مختلف از نظر علمی و پژوهشی تقویت شده باشد (م ۱)؛ رشته جدید تلفیقی از درس‌های رشته‌های مختلف است لذا اعضای هیئت علمی تدوین کننده رشته، یا تخصص این کار را ندارند یا بخشی از این تخصص را دارند و ما به ندرت می‌توانیم استادی را پیدا کنیم که، بتواند در رشته جدید، تمامی منابع و عناوین را تألیف کند (م ۳)؛ وضعیت بین رشته ایها در وزارت‌خانه خیلی مشخص نیست، در خصوص این که چه کسی متولی این رشته هست، چه کسی باید آن را بررسی کند، هنوز جواب قطعی به
			۲. کمبود اساتید متخصص و ضعف علمی (م ۱)	۳	
			۳. دشواری تلفیق و درهم تنیدگی مطالب و محتوای رشته‌ها (م ۳)	۲	
			٤. نامشخص بودن متولی بین رشته‌ای ها در وزارتخانه (م ۸)	۲	
			۵. دشواری مدیریت بین رشته‌ایها (م ۸)	۱	
			٦. دشواری ارزیابی بین رشته‌ای‌ها در وزارتخانه (م	۲	

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

			۸)		ما ندادند (م ۸)
چالش‌های کارکردی	ساختاری	۱۹	۱. سیستم‌های عریض و طویل اداری (م ۲)	۵	سیکل کند است، یک رشته تا مراحل خود را طی کند چند سال طول می‌کشد، بعد از چند سال یا فرد فراموش می‌کند دنبال چه بوده، یا افرادی که قول دادند عوض شده یا قولشان را فراموش کردند. وجود قوانین و مقررات اداری دست و پا گیر و نامه نگاری‌ها خود چالشی مضاعف است، هر کاری را می‌خواهی انجام بدهی، می‌گویند اول درخواستت را برای شورا بنویس تا جواب دهند، موازی کاریهای زیادی پیش می‌آید یعنی من با طرز فکر و نگاهی و دانشگاهی دیگر با نگاهی دیگر یک رشته را تدوین
			۲. به‌روز نبودن سوابق علمی و اجرایی اعضای هیئت‌علمی (م ٤)	۲	
			۳. نبود ساختار استاندارد برای دسته‌بندی رشته‌ها در وزارتخانه (م ۹)	۱	
			٤. موازی کاری‌های زیاد دانشگاه‌ها برای تدوین رشته (م ۱۳ و ۲)	۲	

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

		۵. طولانی شدن فرآیند تدوین رشته (م ۱۲ و ۱٤ و ۲)	۱۰	می‌کند (م ۲)؛ یکی از مراحل تدوین رشته، تهیه آمار از وضعیت مختلف دانشگاه و تهیه رزومه اساتید است، برای این موارد کانال مشخص یا مرکزی که از آنجا اطلاعات به روز را تهیه نمود، وجود ندارد (م ٤)؛ در وزارت علوم و ستاد برنامه ریزی، رشته‌ها براساس ساختارهای مختلفی دسته بندی شدند، یک قانون استاندارد واحدی وجود ندارد، بعضی از رشته‌ها گرایش و بعضی رشته هستند (م ۹)؛ مکانیسم تعریف شده استانداردی، برای ایجاد رشته در آموزش عالی نداریم، گروه های مختلف در دانشگاه‌های کشور، با توجه به اجتهادهای شخصی و تجارب خود اقدام می‌کنند، بسیاری از تلاش‌هایی که شکل می‌گیرد با انجام کارهای موازی مواجه است (م ۱۳)؛ طولانی شدن فرآیند
		٦. ساختار بوروکراتیک اداری (م ۲ و ۱۷)	۳		
		۷. انجام مکانیکی فرآیند تدوین رشته (م ۱٤)	۱		
		۸. تمرکزگرایی (م ۱۵ و ۱۷)	۳		
		۹. عدم اجرای برنامه‌های جامع آموزشی مبتنی بر اسناد بالادستی (م ۱۷)	۲		

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

					تدوین رشته به دلیل شلوغی و حجم زیاد کار در وزارتخانه چالشی مضاعف است (م ۱۲)؛ تصحیح ها و ارائه نظرات مختلف دانشکده، دانشگاه، وزارت علوم و دانشگاه های دیگر درباره رشته، روند را طولانی و سخت می‌کند. یک سری رشته ها یک عمر خاصی دارند (م ١٤)؛ بزرگ‌ترین ایراد تدوین رشته جدید در کشور ما تمرکزگرایی است (م ۱۵)؛ ضوابط بروکراسی، بر ما حاکم است که ما را از فرصت ها دور می‌کند، دانشگاه‌ها با مشکل تمرکز گرایی شدیدی روبرو هستند که اجازه نمی‌دهد آنها متناسب با تحولات جامعه و بازار واکنش نشان دهند. زمینه آن رشته ای که ما ۲ سال پیش اقدام نمودیم الان از بین رفته، فرصت را از دست دادیم چون مشتری آن رشته عملاً نیازش را از جایی دیگر تأمین کرده است، از

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

					دیگر نقاط ضعف دانشگاه ها، مقید نبودن به سند چشم انداز کشور، برنامه‌های ۵ ساله و نداشتن آمایش سرزمین است، اشکال وزارتخانه این است که همه دانشگاه‌ها را یکی می‌بیند و دانشگاه ها نمی‌دانند رسالت آمایشی آنها چیست؟ این از مسائل کلان و ساختاری است که هنوز حل نشده (م ۱۷)
	مدیریتی	۱۵	۱. مشغله زیاد و کمبود وقت مسؤولین (م ۱) ۲. تغییر مدیران و سیاست‌های سازمان (م ۲ و ۳ و ٤ و ۲۲) ۳- ضعف حمایت مدیران و دانشگاه برای پیگیری رشته (م ۱۰ و ۱۹) ٤- انتظارات نامناسب از	۷ ۳ ۲ ۲	گرفتاری مسؤولین مستقیم وزارتخانه، نداشتن وقت کافی اعضای کمیته تهران و مشغولیت بیش‌ازحد آن‌ها از مهم‌ترین موارد است (م ۱)؛ با افراد زیادی در بیرون ارتباط داریم، می‌گویند اگر این رشته را راه اندازی کردید ما فلان امکانات را به شما می‌دهیم. اما بعد از دو سال یا توافق‌نامه دست کسی نمانده، یا افراد امضاکننده دیگر در آن پست نیستند (م ۲)؛ در خصوص رشته ما، اعضای کمیته نظراتی دادند، آن‌ها را اعمال

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

			اعضای هیئت‌علمی تدوین کننده (م ۷) ٤- علاقه‌مندی مسؤولین در اولویت ثبت رشته جدید بنام دانشگاه خود (م ۱) ۵-شفاف نبودن سیاست‌های مدیران در فرآیند تدوین (م ۸)	۱ ۲	کردیم، بعد که برگرداندیم، دیدیم اعضای شورا عوض‌شده و این افراد، نظرات جدیدی داشتند (م ۳)؛ با پشت سر گذاشتن همه مشکلات بعد از یک سال نیم این را شنیدیم که در حال حاضر سیاستمان گسترش رشته‌ها نیست (م ٤)؛ مشکلی که اشک مرا درآورد این بود که اعضاء کمیته‌ها تغییر می‌کنند زیرا حکمشان ۲ ساله است (م ۲۲)؛ وقتی این حرکت از دانشگاه ما شروع شد هیچ‌گونه تشویق و پشتیبانی مدیران از آن به عمل نیامد (م ۱۰)؛ باوجودی که، راه‌اندازی بین‌رشته‌ای جزء اهداف قطب‌ها و به‌عنوان چشم انداز مطرح شده و در برنامه سوم و چهارم تأکید زیادی بر آن شده، متأسفانه در وزارت خانه همکاری لازم نشد و فقط در سطح شعار جلو رفتند (م ۱۹)؛ دانشگاه و مسؤولین پیگیری مداوم را ندارند و انتظار دارند این کار را هیئت‌علمی انجام دهد (م ۷)؛ شاید مسئولین مستقیم

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

					دوست دارند این رشته برای اولین بار در دانشگاه خودشان اجرا شود، ازاین‌جهت اقدام خاصی به عمل نیاوردند (م ۱)؛ با تغییر مدیریت، کلاً وزارت خانه تغییر می‌کند و ما نمی‌دانیم سیاست وزارت علوم در قبال رشته جدید چیست؟(م ۸)
	مالی	۱۸	۱- عدم وجود سازوکار تأمین مالی و اعتبارات برای تدوین رشته (م ۱ و ۹ و ۱٦ و ۱۷) ۲- تکیه‌بر اقتصاد دولتی برای تأمین هزینه‌های تدوین رشته (م ٦) ۳- عدم اختصاص اعتبار برای بخش تدوین رشته در آئین‌نامه‌های مالی (م ۱۳ و	۱۲ ۲ ٦	هر گروه یک بودجه خاصی دارد، وقتی رشته‌ی جدید می‌آید این بودجه باید برای رشته جدید هم ثبت شود، لذا مخالفت‌هایی را در پیش دارد زیرا منابع و بودجه دانشگاه‌ها محدود است. بنابراین همکاران مخالفت‌هایی داشتند که اگر رشته جدید بیاید، باید کلاس‌های درسی و آزمایشگاه‌ها برای رشته جدید پخش شود (م ۹)؛ یک ریال نمی‌دهند، می‌گویند از افراد مختلف دعوت کنید که بیایند ولی از پول خبری نیست (م ۱٦)؛ برای داوری رشته‌های جدید منابع مالی وجود ندارد (م ۱۷)؛ قبلاً ستاد کمک‌هایی می‌کرد ولی الآن کمک نمی‌کند

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

			۲) ٤-بی‌توجهی به نقش کلیدی دریافت اعتبار از بخش‌های غیردولتی برای ایجاد رشته (م ٦) ٥-محسوب نشدن ساعت تدوین رشته در برنامه آموزشی و پژوهشی (م ۲۱)	۲ ۸	چون اقتصاد ما دولتی است، وقتی دولت پول ندارد هیچ کجا پول نیست (م ٦)؛ دانشگاه بودجه‌ای را برای این کار تعیین نکرده و ما به ازایی برایش تعریف‌نشده، ما از متخصصان بیرونی دعوت می‌کردیم، به ما هیچ ردیفی را نمی‌دادند که بتوانیم به متخصصان دعوت‌شده پرداختی داشته باشیم (م ۱۳)؛ باید به ۱۰۰ نفر زنگ بزنم. در خیلی از مواقع اعضای هیئت‌علمی مدعو خودشان هزینه رفت‌وبرگشتشان را می‌پردازند (م ۲)؛ نه‌تنها برای این کار هزینه در نظر نمی‌گیرند بلکه ساعت تدوین، در برنامه هفتگی اساتید هم منظور نمی‌شود (م ۲۱).

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

شکل ۱: نقشه مفهومی چالش‌های تدوین رشته‌های جدید دانشگاهی

بحث و نتیجه‌گیری

دانشگاه‌های ایران در طی دهه‌ی اخیر درزمینه ی تدوین رشته‌های جدید پذیرای حرکت در مسیر تمرکززدایی بوده‌اند. پیدایش و اجرای این فعالیت در عمل توانسته تأثیراتی بر معیارهای بنیادی و کاربردی تدوین رشته داشته و چالش‌هایی را در بخش‌های فرآیند مذکور ایجاد کند. یافته‌های این پژوهش که مبتنی بر تجارب عینی شرکت‌کنندگان در مطالعه، بیانگر دو چالش بزرگ بنیادی و کارکردی مهم و قابل‌تأمل به‌عنوان مقوله هسته در فرآیند تدوین رشته است که در پنج مقوله کلی قرارگرفته و می‌تواند به‌عنوان مانعی مهم در ارتقا و اعتباربخشی دانشگاه و توسعه سایر بخش‌های جامعه محسوب شود. بر اساس مقوله چالش‌های بنیادی، نتایج تحقیق حاکی از آن است که:

۱- در ارتباط با مقوله‌ی چالش علمی - حرفه‌ای و مؤلفه‌های آن:

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

الف- ضعف و اختلاف‌نظر علمی و تخصصی اعضای گروه یکی از چالش‌های مطرح علمی – حرفه‌ای است که موجب شده تا اعضای هیئت‌علمی اقدام به ملاحظه‌کاری و مقاومت در برابر تغییر نمایند. این عمل تأثیرات سویی بر فرآیند تدوین رشته داشته و کیفیت برنامه درسی آن را نیز خدشه دار نموده است. مشارکت کنندگان ضمن توجه به این مسئله، ضرورت دعوت از متخصصان خارج از گروه و استفاده از دانش و تجربیات مدیران اجرایی را توصیه نمودند. در این راستا مهرمحمدی (۱۳۸۸)، سیلور و همکاران (۱۳۷۸)، آویژگان و همکاران (۲۰۱۵)، شورت[1] (۱۹۸۲) و سابار[2] (۱۹۸۹) نیز معتقد به بهره‌مندی از نظرات متخصصان رشته‌های علمی می‌باشند. به نظر می‌رسد کم‌توجهی و یا در مواردی غفلت عملی نسبت به‌ضرورت حرکت بر پیشانی علم و قرار گرفتن بر ستون دانایی به‌عنوان رسالت علمی – حرفه‌ای در فرآیند تولید دانش و تدوین رشته زمینه‌ساز این چالش شده است.

ب- علاوه بر موارد فوق، نتایج حاکی از کم‌توجهی به متخصصان برنامه درسی در فعالیت‌های عملی برنامه‌ریزی درسی است. به نظر می‌رسد تصور تدوین‌کنندگان رشته این است که باوجود متخصصان حوزه دانش، نیازی به صاحب‌نظر برنامه درسی وجود ندارد و این نتیجه برخلاف یافته‌های پژوهش شریفیان (۱۳۸۹) و نیلی (۱۳۸۸) در پرورت حضور برنامه‌ریزان درسی است چون این گروه رسالت مفهومی کردن، طراحی و اجرای برنامه درسی را بر عهده دارند بنابراین با لحاظ نمودن رویه‌ها و اصول علمی برنامه ریزی درسی در رشته‌های مختلف می‌توانند نقش فعالی در سرعت و کیفیت فرآیند ایجاد رشته و تدوین برنامه درسی آن داشته باشند. در راستای تأیید این یافته، شواب۳ (۱۹٦۸) ضمن تأکید بر بازگرداندن متخصصان برنامه درسی به صحنه‌های تصمیم‌گیری عملی برنامه درسی به شکل سنجیده و متین اظهار نمود که تدوین برنامه درسی یک فرآیند پژوهشی، ناظر به عمل فکورانه است. بنابراین هرگونه تصمیم‌گیری، اقدام و عملی درباره آن باید با اتکای بر عقلانیت و خرد عملی انجام گیرد.

علاوه بر این، اولویت‌بندی مقوله‌ها نشان داد در هر دو دسته‌بندی مقوله‌ها چالش‌های عملی – حرفه‌ای در آخرین ردیف و اولویت قرار گرفته است. ازاین‌رو به نظر می‌رسد اعضای

1 Short
2 Sabar
3 Schwab

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

هیئت‌علمی تدوین‌کننده رشته در این فرآیند در زمینه عملی – حرفه‌ای وضع بهتری داشته و با چالش کمتری برخورد نموده‌اند.

۲- در ارتباط با مقوله‌ی چالش بین‌رشته‌ای و مؤلفه‌های آن، نتایج حاکی از تأکید مشارکت‌کنندگان بر، دشواری تنظیم برنامه درسی و محتوای دروس، کمبود منابع علمی و اعضای هیئت‌علمی توانمند، دشواری رهبری و هماهنگی رشته‌ها و ضعف فعالیت‌های تیمی بود. این چالش‌ها مؤید نتایج پژوهش‌های نوروززاده و فتحی واجارگاه (۱۳۸۷)، گیلد[1] و همکاران (۲۰۰۷)، ملکی (۱۳۸۸)، و اعتمادی زاده (۱۳۹۰) است. در این راستا، استارک و لاتوکا (۱۹۹۷) ترکیب دیدگاه‌های متنوع و مواجهه با انتظارات متضاد، برومه[2] (۲۰۰۰) نبود واژگان مشترک بین اعضای هیئت‌علمی چند رشته، میلر و بویکس مانسیلا[3] (۲۰۰٤) دشواری برقراری ارتباط بین دیدگاه‌های مختلف و استانداردهای متفاوت و گاه متضاد در رشته‌ها، و کلاین[4] (۲۰۱۰) نبود رهبران باتجربه، زیرساخت‌های متفرق، دستورالعمل‌های ناکافی و رقابت شدید گروه‌ها و دانشگاه‌ها را مورد تأکید و توجه قرار داده‌اند. علاوه بر این ریگلر۵ (۲۰۰۵) نیز، تفاوت زمینه‌های آموزشی اعضای هیئت‌علمی ، نقص اطلاعاتی و ترجیح پیش‌بینی در مقابل تبیین، را به‌عنوان موانعی می‌داند که باعث دشوار شدن این فرآیند شده است.

بر اساس موارد فوق‌الذکر به نظر می‌رسد، برخلاف تک رشته‌ای‌ها که از وسعت، توالی منطقی و ثغور مشخصی برخوردارند، در طراحی برنامه‌های درسی بین‌رشته‌ای این ویژگی به چشم نمی‌خورد. به‌عبارت‌دیگر، نوعی التقاط ناموزون (بختیار نصرآبادی، ۱۳۹۰) و ترکیب بدون قاعده بر این برنامه‌ها حاکم است که به معنای کنار هم گذاشتن مطالب و موضوعات از رشته‌های مختلف، بدون مرکزیت مشخص و کانون شفاف یادگیری است. نتیجه این کار، عدم یکپارچگی و تمامیت سازمانی برنامه درسی و بی‌اعتباری محتوا از منظر درون رشته‌ای است که مباحث خاص رشته‌ای را به متخصص آن رشته تحمیل نموده و می‌تواند منجر به کاهش کیفیت یادگیری شود. درحالی‌که نیاز جامعه امروز، هماهنگی دانش‌آموختگان با مختصات زندگی معاصر است نه تخصص صرف. بنابراین دانشجویان بین‌رشته‌ای برای انجام

1 Glied
2 Bromme
3 Miller & Boix Mansilla
4 Klein
5 Riegler

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

موفقیت‌آمیز بودن فعالیت‌های علمی و پژوهشی خود نیازمند منابع علمی غنی و اعضای هیئت‌علمی توانمندی هستند که دروندادهای فکری مناسبی را در اختیار آن‌ها قرار دهند، لذا ضعف یا نبود اعضای هیئت‌علمی و منابع علمی، خود چالشی بزرگ بر سر راه تدوین بین رشته‌ای‌ها محسوب می‌شود.

اولویت‌بندی مقوله‌ها نیز نشان داد اگرچه چالش‌های بین‌رشته‌ای در چهارمین ردیف و اولویت مطرح‌شده در دسته‌بندی مقوله‌های عمده قرارگرفته است اما اولین اولویت چالش‌زای بنیادی است که اعضای هیئت‌علمی تدوین کننده رشته در این فرآیند با آن مواجه شده‌اند. به نظر می‌رسد در حال حاضر توسعه بین رشته‌ای‌ها و کاربردی نمودن رشته‌ها در برنامه‌های توسعه سوم و چهارم مورد تأکید قرارگرفته است. لذا اساتید تدوین‌کننده بین‌رشته‌ای در انجام این فعالیت با موانعی روبرو هستند که این در راستای نظر اعتمادی‌زاده (۱۳۹۰) می‌باشد. در راستای مقوله چالش‌های کارکردی نیز، نتایج تحقیق حاکی از آن است که:

۳- در ارتباط با مقوله‌ی چالش ساختاری و مؤلفه‌های آن: نوعی تمرکز محوری در ساختار سازمانی آموزش عالی و دانشگاه‌ها در فرآیند فعلی تدوین رشته‌های تحصیلی حاکم است که پیامد آن محدود شدن فعالیت دانشگاه‌ها می‌باشد. بنابراین به نظر می‌رسد، در وضعیت کنونی برخی از اعضای هیئت‌علمی تدوین کننده رشته در نقش مجری و یا برنامه‌ریز به‌صورت محدود در چارچوب برنامه و سرفصل‌های مصوب فعالیت می‌نمایند. درحالی‌که برای رسیدن به وضع مطلوب انتظار می‌رود که تدوین‌کنندگان رشته‌های دانشگاهی با حرکت به سمت عدم تمرکز بتوانند نقش مؤثرتر و فعال‌تری در تدوین رشته‌ها داشته باشند، زیرا تمرکزگرایی، ساختار بوروکراتیک اداری و دستورات سلسله مراتبی مسؤولین، موجب طولانی شدن فرآیند تدوین رشته، از دست دادن مشتریان دوره‌ها و مهم‌تر از آن موازی کاری‌های زیاد در دانشگاه‌ها شده است. در این راستا حاتمی (۱۳۸۸) وابستگی رشته جدید به نهادهای سیاست‌گذار، نایبرگ[1] (۲۰۰۳)، برقی، ملکی، عباس‌پور؛ زارعی زوارکی و سراجی (۱۳۹۳) و امیریان زاده و شفیع زاده (۱۳۹۱) استقلال دانشگاهی، سیگل، ولدمن و لینک[2] (۲۰۰۳) ساختار بوروکراتیک دانشگاهی، کارتر۳ و همکاران (۲۰۱۲) مقاومت در برابر تغییر؛ نادری بنی

1 Nyborg
2 Siegel, Waldman & Link
3. Carter

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

(۱۳۹۲)، سلسبیلی (۱۳۸٦) و زین الدینی میمند، موسی‌پور، و جـوادی (۱۳۸٤) تمرکزگرایـی و مهرمحمدی و همکاران (۱۳۹۰) تشکیلات نظام برنامه‌ریزی درسی را از چالش‌های سـاختاری دانشگاه اعلام نموده‌اند که با نتایج پژوهش حاضر همسو است.

با بررسی موارد فوق مشخص می‌شود که، ساختار و تشکیلات اداری از ارکان اصلی سازمان و به‌عنوان مهم‌ترین عامل چالشی است که به اعتقاد دبیکر و وگلرز[1] (۲۰۰۵) می‌تواند فعالیت‌های دانشگاه‌ها را محدود کند. بنابراین نقشی سازنده درحرکت یا توقف فرآیند تدوین رشته‌ها دارد. ازاین‌رو در شیوه مطلوب، ساختار سازمانی باید با هماهنگ نمودن فعالیت گروه‌هـا و دوایـر آن سازمان در سلسله‌مراتب اداری، هم به ایجـاد یـک سیسـتم ارتبـاطی مـؤثر بپـردازد (نلسـون و کوئیک [2]، ۲۰۰۸) و هم به عنوان مشوقی برای کشف، تسهیل و دنبال کردن فرصت‌های تدوین رشته برای اعضای هیئت‌علمی باشد.

نتایج اولویت‌بندی مقوله‌ها نیز نشان داد در هر دو دسته‌بندی مقوله‌ها، چالش‌های سـاختاری در اولین ردیف و اولویت قرار گرفتـه اسـت. ازایـن‌رو بـه نظـر مـی‌رسـد اعضـای هیئـت‌علمـی تدوین‌کننده رشته در این فرآیند در زمینه مؤلفه‌هـای سـاختاری احسـاس ضـعف نمـوده و بـا چالش‌های بیشتری برخورد نمودند و این در راستای پژوهش دبیکر و وگلرز (۲۰۰۵) است که از نظر آن‌ها می‌تواند فعالیت‌های دانشگاه‌ها را محدود کند.

٤- در ارتباط با مقوله‌ی چالش مدیریتی و مؤلفه‌های آن، نتایج تحقیق بیـانگر ضـعف عملکـرد مسؤولین در پیگیری و حمایت از رشته جدید، تغییر مدیران و مشغله بیش‌ازحد آن‌هاسـت. بـا توجه به نقش حسـاس و سـازنده‌ای کـه مـدیران در تـأمین اهـداف، اجـرای برنامـه و انجـام مسؤولیت‌های محوله دارند، ضروری است که شرایط انتصاب مـدیران از قبـل تعیـین گـردد و مطابق آن عمل شود (سید عباس زاده، ۱۳۷۸). در راستای تأیید نتیجه مطالعه حاضر، شـکاری، لهرابی گله، تمنایی فر و یزدخواستی (۱۳۸۸) و فرتوک زاده (۱۳۷۸) بر بی‌ثباتی در مـدیریت و برنامه‌ریزی نظام آموزش عالی تأکید نمودند. آن‌ها تغییر مدیران را یکی از چالش‌های مـدیریتی می‌دانند که برخاسته از نوسانات سیاسی جامعه می‌باشد و می‌تواند ضرباتی را بـر پیکـره نظـام آموزش عالی و کیفیت برنامه‌های آن وارد کند. این امر باعث می‌شود تا توجه مدیران به سمت

1 Debackere & Veugelers
2 Nelson & Quick

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

اهداف کمی و کوتاه‌مدت سوق داده شوند و نظام آموزش عالی را از توجه به نیازهای واقعی و اهداف بلند مدت و کیفی دور سازد. بر این اساس معین (۱۳۸۳) نیز بر ناکارآمدی نظام اداری و کمیت گرایی در فرآیند توسعه به عنوان چالش مدیریت آموزش عالی تأکید نموده است که منجر به عدم تناسب نظام برنامه‌ریزی توسعه با شرایط علمی، فرهنگی و اجتماعی می‌شود. بنابراین برای رسیدن به توسعه پایدار در فرآیند تدوین رشته باید به رعایت اولویت کیفیت بر کمیت و یا حداقل تعادل بین این دو توجه نمود.

علاوه بر موارد فوق نتایج حاکی از وجود نوعی تفکر و ذهنیت منفی در تدوین‌کنندگان رشته نسبت مسؤولین وزارتخانه دست‌اندرکار این فرآیند است که از نظر آن‌ها نقش چالشی دارد. به زعم این گروه علاقه‌مندی برخی از مسؤولین وزارتخانه به اولویت ثبت رشته جدید، بنام دانشگاه خود می‌تواند چالشی در این فرآیند محسوب شود. دهقانی، سید عباس زاده و جعفری ثانی (۱۳۸۸) با تأکید بر اعمال روابط در تصمیم‌گیری‌های سازمان‌های آموزشی بیان داشتند وجود قوانین و مقررات مناسب و رعایت آن در سازمان‌های آموزشی یکی از راه‌های نجات یافتن از روابط و اعمال نفوذ در تصمیم‌گیری‌هاست. ازاین‌رو در آموزش عالی و به‌خصوص در زمینه ایجاد رشته، قابلیت‌های مدیریتی، مهم‌ترین عامل چالشی است که بر روی محوری از ضعف تا قوت واقع شده است یعنی برحسب میزان اتکای تدوین کنندگان می‌تواند مسیر تدوین رشته را از شدت تا ضعف تغییر دهد. ازآنجاکه بین شیوه‌های مدیریت دانشگاه و فرآیند تدوین رشته‌ها رابطه تنگاتنگی وجود دارد، به نظر می‌رسد مدیران و مسؤولین در گروه، دانشکده، دانشگاه و وزارتخانه نقش مهمی در تسهیل این فرآیند دارند. بنابراین تفویض اختیار، اتفاق نظر و هماهنگی بین گروه‌های مسئول و همکاری متقابل در اجرای برنامه‌ها و تحقق اهداف، ضروری است که معیری (۱۳۸۳) نیز به آن اشاره نموده است. نتایج تحقیقات استارک و لاتوکا (۱۹۹۷) نیز نشان می‌دهد مدیرانی که محیط آموزشی مثبتی را به وجود می‌آورند در عین ایجاد هماهنگی می‌توانند انگیزه‌های قوی برای مدیران برنامه و دانشکده ایجاد می‌کنند تا برنامه‌ریزی درسی را جدی بگیرند. بنابراین در دنیای متحول امروز، موفقیت متعلق به سازمان‌هایی است که بین عملکرد مدیریت و ساختار سازمانی رابطه صحیحی برقرار نمایند.

نتایج اولویت بندی مقوله‌ها نیز نشان داد در هر دو دسته‌بندی مقوله‌ها، چالش‌های مدیریتی در سومین ردیف و اولویت قرار دارد که به نظر می‌رسد ضعف در این مورد می‌تواند مشکلاتی را

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

ایجاد کند. بر این مبنا استارک و لاتوکا (۱۹۹۷) ضمن تاکید بر هماهنگی آن را یک عامل موفقیت سازمانی می‌داند.

۵- در ارتباط با مقوله‌ی چالش مالی و مؤلفه‌های آن، نتایج حاکی از آن است که در شرایط کنونی برای تدوین رشته از قبل، اعتباری پیش‌بینی‌نشده است. ازاین‌رو دانشگاه‌ها برای تأمین منابع مالی و امکانات موردنیاز، دعوت از متخصصان خارجی برای تدوین برنامه درسی با مشکلات عدیده‌ای در این فرآیند روبرو هستند. در این راستا، سبحانی نژاد و همکاران (۱۳۹۰) بر، عدم وجود سازوکار تأمین مالی و اعتباری مناسب دانشگاهی، مهرمحمدی و همکاران (۱۳۹۰) چالش اقتصادی و ذاکر صالحی (۱۳۸۳) چالش کمیتی و مالی در آموزش عالی تأکید نموده‌اند. بر اساس نتایج مطالعات فوق الذکر به نظر می‌رسد، اگر چه کمبود منابع و ضعف مالی مشکل جدی برای همه دانشگاه‌ها می‌باشد. اما در کشورهای مبتنی بر سیاست اقتصاد آزاد که نقش حمایتی دولت کاهش یافته است تأثیر این عامل کمتر است. در دانشگاه‌های ایران وضعیت مالی سخت‌تر است (روشن، ۱۳۸۸) زیرا در ایران منبع عمده درآمدی دانشگاه‌ها از محل بودجه دولتی تأمین می‌گردد. پیامد این مسئله توقف، حرکت کند و زمان‌بر فرآیند تدوین رشته می‌باشد که می‌تواند بر کمیت و کیفیت رشته‌ها و حتی توسعه سایر بخش‌های تأثیرپذیر از دانشگاه تأثیری منفی داشته باشد. در تأیید این نکته پاورز و مک دوگال۱ (۲۰۰۵) اظهار داشتند، کم‌توجهی به منابع مالی سبب افت شدید فعالیت‌های دانشگاهی می‌شود.

برای کاهش تأثیر این چالش نایبرگ (۲۰۰۳) بر استقلال دانشگاهی و نظام بودجه ریزی توصیه می‌کند زیرا تعدادی از مشارکت کنندگان اعلام نمودند، برخی از اعضای هیئت‌علمی علاقه‌مند به تدوین رشته، برای تأمین هزینه‌های مالی مجبور به استفاده از سرمایه اجتماعی، ارتباطات دوستانه و غیررسمی و توسل به سازمان‌های بیرونی می‌شوند که این روش خیلی پاسخ‌گو نیست. بر این اساس است که سوتیراکو۲ (۲۰۰٤) می‌گوید کاهش بودجه تخصیص داده شده به دانشگاه‌ها سبب شده است تا دپارتمان‌های آموزشی، درصدد جستجوی منابع خارجی برای تأمین هزینه‌ها باشند.

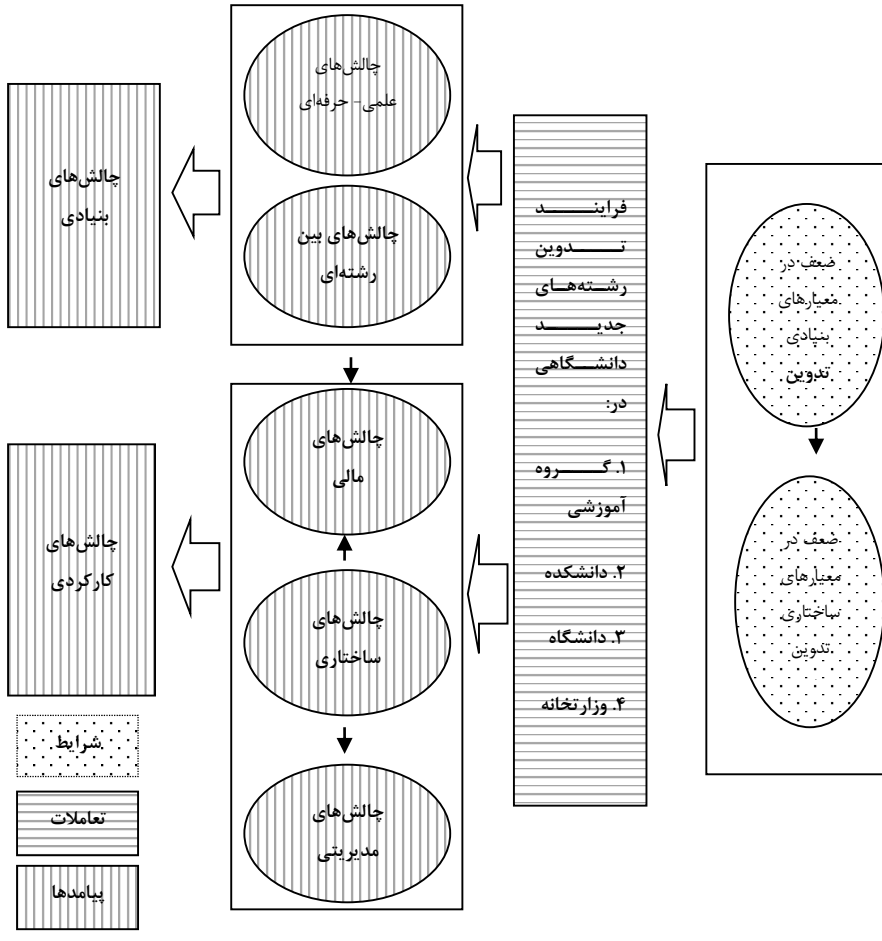
1 Powers & McDougall
2 Sotiraco

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

نتایج اولویت بندی مقوله‌ها نیز نشان داد در هر دو دسته‌بندی مقوله‌ها، چالش‌های مالی در دومین ردیف و اولویت قرار دارد که به نظر می‌رسد مشکلی جدی برای همه دانشگاه‌ها می‌باشد. به گونه‌ای که به زعم پاورز و مک دوگال (۲۰۰۵) می‌تواند سبب افت شدید فعالیت‌های دانشگاهی شود.

با توجه به نتایج حاصل از جدول شماره (۱) و توضیحات ارائه شده فوق می‌توان گفت مفهوم و مقوله چالش‌های بنیادی و کارکردی، مقوله هسته‌ای مفهومی است که می‌تواند کلیه مقوله‌ها و مباحث فوق را پوشش داده و جنبه تحلیلی نیز داشته باشد. بنابراین تدوین رشته‌های جدید دانشگاهی به عنوان یک فرآیند مؤثر در رشد و توسعه کمی و کیفی آموزش عالی می‌تواند بر سایر بخش‌های جامعه تأثیر گذار باشد. ازآنجاکه این فرآیند در مراحل مختلف گروه، دانشکده، دانشگاه و وزارتخانه تحت تأثیر دو دسته معیارهای بنیادی و کارکردی قرار دارد که به عنوان شرایط زمینه ساز رشته‌ها محسوب شده‌اند، لذا نتایج پژوهش نشان داد وجود هر نوع مانع و ضعف در این دو دسته عوامل در هر یک از مراحل می‌تواند زمینه ساز شرایطی گردد که خلل در این فرآیند و تعاملات موجود در آن و نهایتاً ظهور چالش‌های علمی- حرفه‌ای، بین رشته‌ای، ساختاری، مدیریتی و مالی را موجب شود. پیامد عمده این وضعیت حضور چالش‌های بنیادی و کارکردی به مثابه مقوله هسته‌ای در فرآیند تدوین رشته است که در جامعه تحت مطالعه در قالب یک مدل پارادایمیک شامل شرایط، فرآیند/ تعامل و پیامد در شکل شماره (۲) ارائه شده است.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

شکل ۲: نظریه زمینه‌ای چالش‌های تدوین رشته‌های جدید دانشگاهی

پیشنهادها

با توجه به نتایج این تحقیق مشخص گردید ضعف‌های موجود در تدوین رشته‌های جدید دانشگاهی می‌تواند یک مانع مهم برای توسعه و کیفیت رشته‌ها و ارتقا و اعتبار بخشی دانشگاه‌ها محسوب شود. بر اساس نتایج پژوهش حاضر، برای برون رفت از این چالش‌ها راهکارهایی پیشنهاد می‌شود که عمده‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از:

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

الف- برای برون رفت از چالش‌های علمی:

۱- راه اندازی شبکه اعضای هیئت‌علمی یک رشته در ایران و غنای تدوین و اجرای برنامه درسی رشته جدید

۲- ایجاد و راه اندازی انجمن علمی مدرسان یک رشته و تفویض برخی از اختیارات تدوین رشته به آن‌ها

ب- برای برون رفت از چالش‌های ساختاری:

۳- تأمین استقلال عملیاتی دانشگاه‌های برجسته و تمرکز زدایی آنها برای تدوین و طراحی برنامه درسی رشته‌ها

٤-مکانیزه نمودن فرآیند تدوین رشته برای کوتاه نمودن زمان تدوین رشته

ج- برای برون رفت از چالش‌های مدیریتی:

۵- تنظیم آیین‌نامه‌های تدوین و راه اندازی رشته و شفاف سازی قوانین

٦- شفاف سازی سیاست‌های مدیران دانشگاه و وزارتخانه

د- برای برون رفت از چالش‌های مالی:

۷- بسترسازی فرهنگ پذیرش تدوین رشته به عنوان بخشی از وظایف پژوهشی اعضای هیئت‌علمی

۸- معرفی اقدامات دانشگاه‌های کارآفرین در تأمین مالی تدوین رشته

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

فهرست منابع:

اعتمادی زاده، هدایت اله. (۱۳۹۰). *تبیین پژوهش میان رشته‌ای در آموزش عالی، قوت‌ها، ضعف‌ها، تهدیدها و پیش بایست‌ها*، پایان نامه دکتری برنامه‌ریزی درسی (چاپ نشده). اصفهان: دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه اصفهان.

امیریان زاده، مژگان و شفیع زاده، حمید. (۱۳۹۱). چالش‌های آموزش عالی ایران در هزاره سوم، مندرج در: آموزش عالی؛ *چالش‌ها و راهبردها*، تهران: پژوهشکده تحقیقات راهبردی مجمع تشخیص مصلحت نظام.

بختیار نصرآبادی، حسنعلی. (۱۳۹۰). *امکان سنجی و الویت بندی رشته‌های بین رشته‌ای از دیدگاه اعضای هیئت‌علمی و دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه آزاد نجف آباد*. طرح پژوهشی. دانشگاه آزاد نجف آباد.

برقی، عیسی؛ ملکی، حسن؛ عباس‌پور، عباس؛ زارعی زوارکی، اسماعیل و سراجی، فرهاد. (۱۳۹۳). طراحی و اعتباریابی الگوی مطلوب برنامه‌درسی مساله محور در دانشگاه‌های الکترونیکی؛ مطالعه ترکیبی. *دو ماهنامه راهبردهای آموزش در علوم پزشکی*، ۷(۱): ٦۹-٦۳.

حاتمی، جواد. (۱۳۸۸). *چالش‌های آموزش رشته‌های علوم انسانی در دانشگاه‌های ایران :یک مطالعه کیفی*. مجموعه مقالات نهمین همایش سالانه انجمن مطالعات برنامه درسی ایران. صص ۱۹-۱.

دهقانی، مرضیه؛ سیدعباس زاده، میرمحمد؛ جعفری ثانی، حسین. (۱۳۸۸). *چالش‌های مدیریتی در اجرای برنامه درسی دانشگاهها در مقایسه با آموزش و پرورش*. مجموعه مقالات نهمین همایش سالانه همایش سالانه انجمن مطالعات برنامه درسی ایران. صص ۱٤۲-۱۲۲.

ذاکر صالحی، غلامرضا (۱۳۸۳). *دانشگاه‌های آینده*. دائره المعارف آموزش عالی. بنیاد دانشنامه بزرگ فارسی.

روشن، احمد رضا. (۱۳۸۸). *رهیافت‌هایی برای تأمین مالی دانشگاهها*. اولین کنفرانس بین‌المللی توسعه نظام تأمین مالی در ایران.

زین‌الدینی میمند، زهرا؛ موسی‌پور، نعمت‌الله و جوادی، یدالله (۱۳۸۷). *آمادگی اعضای هیئت‌علمی برای پذیرش برنامه‌ریزی درسی غیرمتمرکز در آموزش عالی ایران*. همایش تمرکز و عدم تمرکز در فرآیند برنامه‌ریزی درسی. تهران: پژوهشکده مطالعات آموزش و پرورش.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

سبحانی نژاد، مهدی؛ رهنما، اکبر و شاه حسینی، نجیبه (۱۳۹۰). بررسی چالش‌های تحقق نظام مصوب برنامه‌ریزی درسی غیر متمرکز دانشگاهی از دید اعضای هیئت‌علمی رشته علوم تربیتی دانشگاه‌های دارای هیئت ممیزه شهر تهران در سال تحصیلی ۸۹-۱۳۸۸. *پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی*. ۵۹: ۶۸-۴۷.

سلسبیلی، نادر. (۱۳۸٦). گذار نظام برنامه‌ریزی درسی ایران به سمت عدم تمرکز در طراحی و تدوین برنامه درسی، با تأکید بر برنامه‌ریزی درسی مبتنی بر مدرسه. *فصلنامه مطالعات برنامه درسی*. ۱(٤): ٦٨-٤٩.

سید عباس زاده، میر محمد (۱۳۸۷). *مسائلی در مدیریت دولتی ایران*. ارومی: انتشارات دانشگاه ارومیه.

سیلور، جی گالن، الکساندر، ویلیام ام. و لوئیس، آرتور جی. (۱۳۷۸). *برنامه ریزی درسی برای تدریس و یادگیری بهتر*. ترجمه غلامرضا خوی نژاد. مشهد: آستان قدس رضوی.

شریف، مصطفی (۱۳۹۰). *برنامه درسی، گفتمان نظریه، پژوهش و عمل برنامه درسی پیشرفتگرا*. اصفهان: انتشارات جهاد دانشگاهی.

شریفیان جزی، فریدون (۲۰۱۰). *تبیین برنامه درسی مشارکتی در دوره تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌های مورد مطالعه: اصفهان و صنعتی اصفهان. پایان نامه دکتری برنامه‌ریزی درسی* (چاپ نشده). اصفهان: دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه اصفهان.

شکاری، عباس؛ لهرابی گله، یعقوب؛ تمنایی فر، محمدرضا؛ یزدخواستی، یزدخواستی (۱۳۸۸). *چالش‌های برنامه درسی آموزش عالی در راه جهانی شدن با تأکید بر تمرکززدایی :چشم اندازی جدید*. مجموعه مقالات نهمین همایش سالانه انجمن مطالعات برنامه درسی ایران. صص ۱۰۷-۹٦.

فتحی واجارگاه، کوروش؛ موسی پور، موسی؛ یادگارزاده، غلامرضا. (۱۳۹۳). *برنامه‌ریزی درسی آموزش عالی*. تهران: مهربان نشر.

فرتوک‌زاده، حمیدرضا (۱۳۷۸). چالش‌های مدیران در آغاز هزاره سوم، *تدبیر*: ۱۰۰.

قدیمی، سعید؛ محمدی نژاد، بهزاد. (۱۳۹۰). *شیوه نامه تدوین و بازنگری برنامه درسی*. تهران: الغدیر.

کافمن، راجرز؛ هرمن، جری (۱۳۸۲). *برنامه‌ریزی استراتژیک در نظام آموزشی*. ترجمه فریده مشایخ و عباس بازرگان، تهران: مدرسه.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

گال، مردیت، بورگ، والتر و گال، جویس (۱۳۸۳). *روش‌های تحقیق کمی و کیفی در علوم تربیتی و روانشناسی* (احمدرضا نصر و همکاران، مترجم). تهران: دانشگاه شهید بهشتی و سمت.

معین، مصطفی. (۱۳۸۳). *موانع توسعه علمی*. دائره المعارف آموزش عالی. بنیاد دانشنامه بزرگ فارسی.

ملکی، حسن. (۱۳۸۸). *برنامه‌ریزی درسی*. مشهد: پیام اندیشه.

مهرمحمدی، محمود؛ احمدی، آمنه و موسی‌پور، نعمت‌الله. (۱۳۹۰). *الگوی نظری زیرنظام برنامه‌ریزی درسی و آموزش*، مجموعه مقالات اولین همایش ملی تحول بنیادین در نظام برنامه درسی ایران. صص ۱۱۰-۹۳.

مهرمحمدی، محمود و همکاران. (۱۳۸۸). *برنامه درسی: نظرگاه‌ها، رویکردها و چشم‌اندازها*، ویراست دوم، تهران: سمت

نادری بنی، ناهید. (۱۳۹۲). *بررسی نقش فعالیت‌های اصلی و پشتیبانی دانشگاهی در کارآفرینی دانشگاه‌های دولتی ایران و ارائه الگوی دانشگاه کارآفرین. پایان نامه دکتری مدیریت آموزشی* (چاپ نشده). اصفهان: دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه اصفهان.

نصر، احمد رضا، اعتمادی زاده، هدایت الله؛ نیلی، محمد رضا (۱۳۹۰). *رویکردهای نظری و عملی تدوین برنامه‌های درسی در آموزش عالی*. تهران: سازمان سمت.

نصر، احمد رضا؛ اعتمادی زاده هدایت الله و نیلی، محمد رضا (۱۳۸۷). *برنامه درسی و طراحی درس در دانشگاهها و مراکز آموزش عالی. اصفهان*: انتشارات جهاد دانشگاهی.

نصر، احمدرضا، مونیدز، این سولو، کامرون، الیسون. (۱۳۹۱). مراحل و معیارهای تدوین، تصویب و ارزشیابی درس جدید در دانشگاههای استرالیا. *دو فصلنامه مطالعات برنامه درسی آموزش عالی*، سال ۳، شماره ٦، ص ۲۸- ۷.

نوروززاده، رضا؛ فتحی واجارگاه، کورش. (۱۳۸۷). *درآمدی بر برنامه‌ریزی درسی دانشگاهی*. تهران: موسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی.

نیلی، محمد رضا. (۱۳۸۸). *برنامه درسی پاسخگو در آموزش عالی: مطالعه موردی دانشگاههای دولتی اصفهان. پایان نامه دکتری برنامه‌ریزی درسی* (چاپ نشده). اصفهان: دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه اصفهان.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

Ahonen, S.-M. and E. Liikanen. (2009). Development and challenges of a new academic discipline, radiography science. European Journal of Radiography. 1(3): p. 81-84.

Avizhgan, M. Mirshah Jafari, A., Nasr, A.R & Changiz, T. (2015). Curriculum leadership in the postgraduate: Gap between current and optimal status. Journal of Research in Medical Sciences, 2015. 20(4).

Bromme, R. (2000). Beyond one's on Perspective: the psychology of cognitive interdisciplinary. In: Weingart, P. & Stehr, N. (ed.). Practicing Interdisciplinarity. Toronto: University of Toronto Press, 115- 1330

Burton, N & Middlewood, D. (۲۰۰۱). Managing the Curriculum. California: Sage Publications Ltd.

Carter, L., Ulrich, D., Goldsmith, M. (2012). Best practices in leadership development and organization change: how the best companies ensure meaningful change and sustainable leadership. Vol. 18. 2012: John Wiley & Sons.

Davies, P.& Delvin, R. (2006). Disciplines and the Outcomes of Learning in Social Science Education. Journal of Social Science Education. 5(2): 25-47.

Debackere, K. & Veugelers, R. (2005). The role of academic technology transfer organizations in improving industry science links. Research policy, 34 (3): 321- 342.

Diamond, R.M. (2000). Designing and improving courses and curricula in Higher Education: A systematic approach. ERIC.

Glaser, B. (2001). The Grounded Theory Perspective:Conceptualization Contrasted With Description. Sociology Press.

Glied, S. et al. (2007). Institutional Challenges of Interdisciplinary Research Centers. Journal of Research Administration. 38 (2), 28- 36.

Goldfinch, T, Carew, A,. David Cook.Ch, Olivares, P & Cooper, P et al (2008). Initiating curriculum Review: The Chilean Experience. In: Scott, P. & Watson, D. (2004). Managing the Currilulum. Backingham: SRHE and Open University press.

Hicks, K. (2007). Curriculum in higher education in Australia– Hello? Paper presented at 30th HERDSA Annual Conference. 8-11 July 2007 Adelaide, Australia. Available at: www.herdsa.org.au/wpcontent/ uploads/ conference /2007/PDF/R/p227.

Jakab, E. & Lukic, J. (2005). Disciplinization: Process and problematic. A comparative of eight European countries, Central European University Foundation, Hungary.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

Klein, J. T. (2010).Creating Interdisciplinary Campus Cultures: A Model for Strength and Sustainability. Jossey- Bass Publisation, San Francisco.

Kvale, S. & Brinkman, S. (2009). Interviews: Learning the Craft of Qualitative Research Interviewing. (2E). Sage Publications.

Lattuca, L.R. and Stark, J.S. (2011). Shaping the college curriculum: Academic plans in context. John Wiley & Sons.

Miller, M. & Boix Mansilla, V. (2004). Thinking across perspectives and disciplines, interdisciplinary Studies Project, Project Zero. Harvard Gradutes School of Education.

Morin, E. (1994). Interdisciplinary and Transdisciplinary Transversals. Science, Culture. 29: 4-8.

Nelson, D. L.V. & Quick, J. (2008). Organization Behavior. (5 ed), Thomson, South Western.

Nggaard, C., Hojlt, T. & Hermansen, M. (2008). Learning – based Curriculum Development. High Education, 55: 33-50.

Nyborg, P. (2003). The Bologna Process and Global Challenges in Higher Education International Representative. Norwegian council for Hegher Education.

Patton, M. (2001). Qualitative Research & Evaluation Methods. London: Sage Publication Ltd.

Powers, J.B. & McDougall, P.P. (2005). University Start- up Formation and Technology Licensing with Firms that Go Public: A Resource- based View of Academic Entrepreneurship. Journal of Business venturing, 20 (3): 291-311.

Riegler, A. (2005). Inclusive world views: Interdisciplinary Research from a Radical Constructivist Perspective. In: Aerts, D, et al, Worldviews, Science and Us: Redemarcating knowledge and its social and ethical implications. World Scientific: Singapore.

Sabar,N. (1989). School- Based Curriculum Development. International Encyclopedia of Education: Supp.Vo 1.

Schwab, J. (1968). The Practical: A Language for Curriculum. School Review.

Short, E. C. (1982). Curriculum Developement and Organization. Encyclopedia of Edmcational Research. V: 1.

Silverman, D. (2005). Doing Qualitative Research. London: Sage Publication.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]

Sotiraco T. (2004). Coping with conflict within entrepreneurial university: Threat or challenge for head departments in the UK higher education context. International Review of Administrative Sciences. 70(5): 345-372.

Squires, G. (1975). Interdisciplinary. London: Nuffield Foundation Group for Research & Innovation in Higher education.

Stark, J. (1997); Program Level Curriculum Planning. Journal Research in Higher Education, Vol. 1.

Stark, J., Lattuca, R. (1993). Diversity Among Disciplines: The Same Goals for All. New Directions for Higher Education.

Thurab- Nkhosi, D. & Marshall, S. (2009). Quality Management in Course Development and Delivery at the University of the West Indies. Distance Education Centre. Qual Assur Educ. 17(3): 264-280.

Toohey, S. (2000). Designing courses for higher education.: McGraw-Hill Education (UK)

Torin, M (2005). Globalization, Technological change, and Higher Education. New York: Rutledge.

Weingart, N. & Stehr,N. (2000). Practicing Interdisciplinary (Eds.). Toronto: University of Toronto Press.

[Downloaded from ihej.ir on 2026-11-05]